תנ״ך · אחרונים · מצודת דוד · נביאים

מצודת דוד על שופטים

רבי דוד אלטשולר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מצודת דוד על שופטים

רבי דוד אלטשולר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מצודת-דוד-על-שופטים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 12
פסוק א 12
פסוק ב 12
פסוק ג 12
פסוק ז 12
פסוק י 12
פסוק יד 12
פסוק טו 12
פסוק טז 12
פסוק יט 13
פסוק כא 13
פסוק כב 13
פסוק כד 13
פסוק כה 13
פסוק לב 13
פסוק לג 14
פסוק לד 14
פסוק לה 14
פסוק לו 14
פרק ב 14
פסוק א 14
פסוק ב 14
פסוק ג 14
פסוק ה 15
פסוק ו 15
פסוק ז 15
פסוק י 15
פסוק יד 15
פסוק טו 15
פסוק טז 15
פסוק יז 15
פסוק יח 16
פסוק יט 16
פסוק כא 16
פסוק כב 16
פסוק כג 16
פרק ג 16
פסוק א 16
פסוק ב 17
פסוק ג 17
פסוק ד 17
פסוק ו 17
פסוק ז 17
פסוק ט 17
פסוק י 17
פסוק יא 17
פסוק יב 18
פסוק יג 18
פסוק טו 18
פסוק טז 18
פסוק יז 18
פסוק יח 18
פסוק יט 18
פסוק כ 18
פסוק כא 19
פסוק כב 19
פסוק כג 19
פסוק כד 19
פסוק כה 19
פסוק כו 19
פסוק כז 19
פסוק כח 19

פסוק כט 20
פסוק ל 20
פסוק לא 20
פרק ד 20
פסוק א 20
פסוק ב 20
פסוק ג 20
פסוק ד 20
פסוק ה 20
פסוק ו 21
פסוק ז 21
פסוק ח 21
פסוק ט 21
פסוק י 21
פסוק יא 21
פסוק יב 21
פסוק יד 21
פסוק טו 22
פסוק טז 22
פסוק יז 22
פסוק יח 22
פסוק יט 22
פסוק כא 22
פסוק כב 22
פסוק כד 22
פרק ה 22
פסוק א 22
פסוק ב 23
פסוק ג 23
פסוק ד 23
פסוק ה 23
פסוק ו 23
פסוק ז 23
פסוק ח 24
פסוק ט 24
פסוק י 24
פסוק יא 24
פסוק יב 24
פסוק יג 24
פסוק יד 25
פסוק טו 25
פסוק טז 25
פסוק יז 26
פסוק יח 26
פסוק יט 26
פסוק כ 26
פסוק כא 27
פסוק כב 27
פסוק כג 27
פסוק כד 27
פסוק כה 27
פסוק כו 28
פסוק כז 28
פסוק כח 28
פסוק כט 28
פסוק ל 28
פסוק לא 28
פרק ו 29
פסוק ב 29
פסוק ג 29
פסוק ד 29
פסוק ט 29
פסוק י 29
פסוק יא 29

פסוק יג 29
פסוק יד 29
פסוק טו 30
פסוק טז 30
פסוק יז 30
פסוק יח 30
פסוק יט 30
פסוק כ 30
פסוק כא 30
פסוק כב 30
פסוק כד 30
פסוק כה 30
פסוק כו 31
פסוק כח 31
פסוק כט 31
פסוק ל 31
פסוק לא 31
פסוק לב 31
פסוק לג 31
פסוק לד 31
פסוק לה 31
פסוק לז 31
פסוק לח 31
פרק ז 32
פסוק א 32
פסוק ב 32
פסוק ג 32
פסוק ד 32
פסוק ה 32
פסוק ז 32
פסוק ח 32
פסוק י 32
פסוק יא 32
פסוק יג 33
פסוק יד 33
פסוק טו 33
פסוק יח 33
פסוק יט 33
פסוק כ 33
פסוק כא 33
פסוק כב 33
פסוק כד 33
פסוק כה 34
פרק ח 34
פסוק א 34
פסוק ב 34
פסוק ג 34
פסוק ה 34
פסוק ו 34
פסוק ז 34
פסוק ח 34
פסוק ט 34
פסוק י 34
פסוק יא 35
פסוק יב 35
פסוק יג 35
פסוק יד 35
פסוק טו 35
פסוק טז 35
פסוק יז 35
פסוק יח 35
פסוק כ 35
פסוק כא 35
פסוק כב 35

פסוק כג 35
פסוק כד 36
פסוק כו 36
פסוק כז 36
פסוק כח 36
פסוק כט 36
פסוק לה 36
פרק ט 36
פסוק ב 36
פסוק ג 36
פסוק ה 37
פסוק ז 37
פסוק ח 37
פסוק ט 37
פסוק יג 37
פסוק טו 37
פסוק טז 37
פסוק יז 37
פסוק יח 38
פסוק יט 38
פסוק כ 38
פסוק כא 38
פסוק כד 38
פסוק כה 38
פסוק כו 38
פסוק כז 38
פסוק כח 39
פסוק כט 39
פסוק לא 39
פסוק לג 39
פסוק לה 39
פסוק לו 40
פסוק לז 40
פסוק לח 40
פסוק לט 40
פסוק מ 40
פסוק מא 40
פסוק מב 40
פסוק מג 40
פסוק מד 40
פסוק מה 40
פסוק מו 40
פסוק מח 40
פסוק מט 40
פסוק נב 41
פסוק נד 41
פסוק נו 41
פרק י 41
פסוק ב 41
פסוק ד 41
פסוק ו 41
פסוק ח 41
פסוק י 41
פסוק יא 41
פסוק יב 42
פסוק יד 42
פסוק טו 42
פסוק טז 42
פסוק יח 42
פרק יא 42
פסוק א 42
פסוק ב 42
פסוק ג 42
פסוק ד 42

פסוק ה 43
פסוק ז 43
פסוק ח 43
פסוק ט 43
פסוק י 43
פסוק יא 43
פסוק יב 44
פסוק יג 44
פסוק טו 44
פסוק יז 44
פסוק יח 44
פסוק יט 44
פסוק כ 44
פסוק כב 44
פסוק כג 44
פסוק כד 44
פסוק כה 44
פסוק כו 44
פסוק כז 45
פסוק כט 45
פסוק לא 45
פסוק לג 45
פסוק לד 45
פסוק לה 45
פסוק לו 45
פסוק לז 45
פסוק לח 46
פסוק לט 46
פסוק מ 46
פרק יב 46
פסוק א 46
פסוק ב 46
פסוק ג 46
פסוק ד 47
פסוק ה 47
פסוק ו 47
פסוק ז 47
פסוק ח 47
פסוק ט 48
פסוק יד 48
פרק יג 48
פסוק א 48
פסוק ב 48
פסוק ג 48
פסוק ד 48
פסוק ה 48
פסוק ו 48
פסוק ח 49
פסוק ט 49
פסוק י 49
פסוק יא 49
פסוק יב 49
פסוק יג 49
פסוק יד 49
פסוק טז 49
פסוק יז 49
פסוק יח 50
פסוק יט 50
פסוק כ 50
פסוק כא 50
פסוק כב 50
פסוק כג 50
פסוק כה 50
פרק יד 50

פסוק ב 50
פסוק ד 51
פסוק ה 51
פסוק ו 51
פסוק ז 51
פסוק ח 51
פסוק ט 51
פסוק י 51
פסוק יא 51
פסוק יב 51
פסוק יג 52
פסוק יד 52
פסוק טו 52
פסוק טז 52
פסוק יז 52
פסוק יח 52
פסוק יט 52
פסוק כ 52
פרק טו 53
פסוק א 53
פסוק ב 53
פסוק ג 53
פסוק ה 53
פסוק ו 53
פסוק ז 53
פסוק ח 53
פסוק יא 53
פסוק יב 53
פסוק יד 53
פסוק טו 54
פסוק טז 54
פסוק יז 54
פסוק יח 54
פסוק יט 54
פסוק כ 54
פרק טז 54
פסוק ב 54
פסוק ג 55
פסוק ה 55
פסוק ו 55
פסוק ז 55
פסוק ח 55
פסוק ט 55
פסוק י 55
פסוק יג 56
פסוק יד 56
פסוק טו 56
פסוק טז 56
פסוק יז 56
פסוק יח 56
פסוק יט 57
פסוק כ 57
פסוק כא 57
פסוק כב 57
פסוק כג 57
פסוק כד 57
פסוק כה 57
פסוק כו 57
פסוק כח 57
פסוק כט 58
פסוק ל 58
פרק יז 58
פסוק ב 58
פסוק ג 58

פסוק ד 58
פסוק ה 59
פסוק ו 59
פסוק ז 59
פסוק ח 59
פסוק ט 59
פסוק י 59
פסוק יא 59
פסוק יב 59
פסוק יג 59
פרק יח 60
פסוק א 60
פסוק ב 60
פסוק ג 60
פסוק ד 60
פסוק ה 60
פסוק ו 60
פסוק ז 60
פסוק ח 61
פסוק ט 61
פסוק י 61
פסוק יב 61
פסוק יד 61
פסוק טו 61
פסוק טז 61
פסוק יז 62
פסוק יח 62
פסוק יט 62
פסוק כ 62
פסוק כא 62
פסוק כב 62
פסוק כג 62
פסוק כד 62
פסוק כה 63
פסוק כז 63
פסוק כח 63
פסוק כט 63
פסוק ל 63
פסוק לא 63
פרק יט 64
פסוק א 64
פסוק ב 64
פסוק ג 64
פסוק ד 64
פסוק ה 64
פסוק ו 64
פסוק ח 64
פסוק ט 64
פסוק י 65
פסוק יא 65
פסוק יב 65
פסוק יג 65
פסוק טז 65
פסוק יח 65
פסוק יט 65
פסוק כ 65
פסוק כא 66
פסוק כב 66
פסוק כג 66
פסוק כד 66
פסוק כה 66
פסוק כו 66
פסוק כז 66
פסוק כח 67

פסוק כט 67
פסוק ל 67
פרק כ 67
פסוק א 67
פסוק ב 67
פסוק ג 67
פסוק ד 67
פסוק ה 68
פסוק ו 68
פסוק ז 68
פסוק ח 68
פסוק ט 68
פסוק י 68
פסוק יא 68
פסוק יב 68
פסוק יג 69
פסוק יד 69
פסוק טו 69
פסוק טז 69
פסוק יח 69
פסוק כא 69
פסוק כב 69
פסוק כג 69
פסוק כה 69
פסוק כו 69
פסוק כז 70
פסוק כח 70
פסוק ל 70
פסוק לא 70
פסוק לב 70
פסוק לג 70
פסוק לד 70
פסוק לה 70
פסוק לו 71
פסוק לז 71
פסוק לח 71
פסוק לט 71
פסוק מ 71
פסוק מא 71
פסוק מב 71
פסוק מג 71
פסוק מה 72
פסוק מו 72
פסוק מז 72
פסוק מח 72
פרק כא 72
פסוק א 72
פסוק ב 72
פסוק ג 73
פסוק ד 73
פסוק ה 73
פסוק ו 73
פסוק ז 73
פסוק ח 73
פסוק ט 73
פסוק יא 73
פסוק יב 73
פסוק יג 74
פסוק יד 74
פסוק טו 74
פסוק טז 74
פסוק יז 74
פסוק יח 74
פסוק יט 74

פסוק כ 74
פסוק כא 75
פסוק כב 75
פסוק כג 75
פסוק כד 75
פסוק כה 75

פרק א

פסוק א
בה'. באורים ותומים:
מי יעלה לנו. עם כי כל אחד נלחם בעבור חלקו, אמר 'לנו', כי כאשר יעלה מי מהם בהכנעני ויגבר עליו, יביא המורך בלבם והתועלת לכולם:
בתחלה. לקחת חלקו אשר נפל בגורלו, ועדיין לא כבש:

פסוק ב
יהודה. שבט יהודה:
הנה נתתי. ויביא הוא המורך בלב כל:

פסוק ג
לשמעון. לשבט שמעון:

פסוק ז
מקצצים. אשר צויתי לקצצם:
היו מלקטים. משיורי המאכל הנופל תחת השלחן:
ויביאהו ירושלם. כי משם הלכו להלחם בה:

פסוק י
וילך יהודה. הם כלב ואנשיו, שהם מבני יהודה ואף שהמלחמה ההיא היתה בימי יהושע, חזר לספר יחד כל המלחמות שעשו בני יהודה, החדשות והישנות, ועם כל הנמשך:

פסוק יד
בבואה. לבית בעלה:
ותסיתהו. היא פיתתה אותו לתת לה רשות, שהיא תשאל מאביה השדה:
ותצנח. לכבוד אביה הפילה עצמה מעל החמור בכח כאלו ננעצה בארץ:
מה לך. מה נחסר לך, אשר תרצי לבקש עליו:

פסוק טו
ארץ הנגב. חלקת שדה יבשה מבלי מעיני המים:
ונתתה לי. לזאת אשאל, אשר תתן לי שדה אשר בה מעין הנובע מים:
גלת עלית. שדה ובה מעין ממעל ומעין מתחת:

פסוק טז
קיני. הוא יתרו אשר היה חותן משה:

עלו מעיר התמרים. כי שמה ישבו בין הכנענים, וכשבאו בני יהודה להלחם בם, קראו לשלום לבני קיני, ועלו משם ללכת עם בני יהודה למדבר יהודה וכו':
וילך וישב. קרא כל בני המשפחה כולה בלשון יחיד, וכן (תהלים קיח ב) יאמר נא ישראל:
את העם. עם בני יהודה:

פסוק יט

ויהי ה' וגו' ויורש את ההר. רצה לומר, מה שהוריש יהודה יושבי ההר, לא היה בעוצם ידו כדרך הטבע, כי אם יד ה' עשתה זאת:
כי לא להוריש. תחסר מלת 'יכול', ורצה לומר, שהרי לא היה ביכלתו להוריש יושבי העמק, על כי להם רכב ברזל לא עצר כח להורישם, עם שישבו בעמק הנוח לכבוש יותר מן היושב בהר, ואיך אם כן הוריש יושב ההר הקשה יותר ויותר, אלא יד ה' עשתה זאת, ואת יושבי העמק הניח לנסות בם את ישראל, כמו שכתבו למטה (לקמן ב כב), ואם הניח יושבי ההר וגירש יושבי העמק, היו חושבים בכח ידם יוכלו לגרש יושבי העמק, עם כי רכב ברזל להם, ועל יושבי ההר הקשה יותר לא יוכלו להתגבר, לזה הוריש יושבי ההר והניח יושבי העמק:

פסוק כא

היבוסי. שם אומה:
בני בנימן. כי ירושלים 'היתה מנחלתם, ולבד רצועה אחת היה לו ליהודה בה, כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (זבחים נג ב):

פסוק כב

גם הם. כמו שבני יהודה נלחמו לכבוש גורלם, כן נלחמו בני יוסף בגורלם:

פסוק כד

השומרים. כי מבני יוסף שמרו מול השער, לראות אם יצא מי מן העיר לשאלו המבוא:
ועשינו עמך חסד. כאשר נכבוש את העיר:

פסוק כה

שלחו. לחפשי, ולא הכום עם בני העיר:

פסוק לב

וישב האשרי. רצה לומר, לא ישב הכנעני בקרב ישראל כגרים היושבים בתוך אדני הארץ כי אם בהפוך, שהאשרי היה היושב בתוך הכנעני, כי הם היו יושבי הארץ ואדוניה:

כי לא הורישו. הסבה היה בזה על שלא הורישם בתחלה בהיות לאל ידם, ולזאת קמו עליהם ומשלו בארץ:

פסוק לג

ישבי בית שמש כו'. רצה לומר, אבל אותן היושבים בבית שמש וכו', אשר לא היו מאנשי הכנעני, הם לבד היו למס לנפתלי, ולא הכנעני שבתוכם; או יאמר, שהם נתנו המס לכנעני ולא לנפתלי:

פסוק לד

ההרה. דחקום להשאר בהר, כי לא הניחום לרדת להעמק:

פסוק לה

ויואל האמורי. אחרי זה רצו להשגב עוד לעלות ההרה ולשבת גם בה:

יד בית יוסף. כי נחלתם היתה סמוכה לנחלת בני דן, יושבי הערים האלה, ולחמו מלחמת בני דן וכבדה ידו עליהם, עד שנתנום עוד למס:

פסוק לו

וגבול האמורי. מוסב למעלה, לומר; וגם גבול האמורי וכו' היו למס, עד שלא יוכלו להורישם:

פרק ב

פסוק א

מלאך ה'. נביא ה', כן תרגומו ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ויקרא רבה א א) שפינחס היה:

מן הגלגל. שמה באה לו הנבואה:

אל הבכים. שמה נקבצו ישראל:

ויאמר אעלה. אמר להם במקום ה', הנה הבטחתי לכם שאעלה אתכם ממצרים וכו':

פסוק ב

ואתם. ובתנאי שגם אתם תשמעו לי, ולא תכרתו ברית וכו':

ולא שמעתם בקולי. לקיים התנאי:

מה זאת עשיתם. הלא סכלות גדולה היא:

פסוק ג

וגם אמרתי. רצה לומר, כמו שעשיתם אתם, אעשה כן גם אני, ואמרתי עתה, שלא תספיק בידכם לגרשם אף אם תרצו לגרשם מעתה:

למוקש. כי תהיו תועים אחריהם, ובזה תכשלו להיות נמסרים ביד האויב:

פסוק ה

בכים. על שם הבכי:

ויזבחו. כי נתחרטו ממעשיהם והביאו קרבנות לרצות את ה':

פסוק ו

וישלח וגו'. עם שכבר נאמר בסוף יהושע (כד כח), חזר וכתבו כאן, לומר, עם היות שיהושע שלחם איש לנחלתו תחת גפנו ותחת תאנתו:

פסוק ז

ויעבדו העם. וגם הם הכירו בהטובה:

ויעבדו את ה' כל ימי וכו'. ומכל מקום מהר שכחו מעשה ה' ועשו הרע אחרי מות יהושע והזקנים, כמו שמפרש והולך:

אשר ראו. אלו הזקנים אשר ראו וכו', ובזה היו מיישרים לב ישראל לעבוד את ה':

פסוק י

לא ידעו. בידיעה מושכלת:

וגם את המעשה. לא ידעו גם את המעשה, כי נשכח מהם:

פסוק יד

מסביב. היושבים סמוכים, הלוחץ יותר מן האויב הבא ממרחק והולך לו:

ולא יכלו עוד לעמד. היות באלו הדברים יספר בדרך כלל מעשיהם וגמולם כל ימי השופטים, ואמר, אם בתחלה היה להם תקומה מה, אולם בסוף לא יכלו לעמוד ולהתקיים:

פסוק טו

בכל אשר יצאו. בכל מקום אשר יצאו למלחמה, בא עליהם רעה, וכרעו ונפלו:

פסוק טז

ויושיעום. בכדי להושיעם מן האויב, כי הם יוכיחו את העם לשוב לה', ואם ישמעו יהיו נושעים:

פסוק יז

וגם. רצה לומר, אבל לא הועיל בזה, כי גם אל שופטיהם לא שמעו:

סרו מהר. רצה לומר, במהירות רב, בפעם אחת סרו מכל וכל מן הדרך, ולא באיחור מעט מעט:

לשמע. אשר שמעו:

לא עשו כן. כאשר עשו אבותם:

פסוק יח
וכי הקים. וכאשר היה מקים להם שופטים:
עם השפט. עם כל שופט בזמנו:
והושיעם. מוסב על ה':
מנאקתם. מחמת שצעקו להתפלל ולשוב להי' ולא מאהבת המקום, כי אם מלחץ האויב:

פסוק יט
והיה במות השופט. רצה לומר, גם התשובה ההיא לא היתה כי אם מתוכחות השופט, ומיד שמת ואיננו להוכיחם, שבו והשחיתו דרכם, מעין דרכי אבותם שהרעו לעשות טרם עמד השופט ההוא:
לא הפילו. לא גרעו ממעללי ומדרכי אבותם הקשה והרעה:

פסוק כא
גם אני. כאשר גמלו, אשלם כן גם אני:
אשר עזב וגו'. רצה לומר, מדעת עזבם במקומם ומת, כי לא רצה לגרש כולם בחייו, וכמו שאמר הכתוב (שמות כג ל), מעט מעט אגרשנו:

פסוק כב
למען נסות. רצה לומר, בעבור זה בחר ה' בזה העונש ולא בזולתו, כי למען נסות בם את ישראל אם יעבדו את אלהיהם אם לא, וזה שכתוב 'השומרים' וכו':

פסוק כג
וינח. בעבור זה בחר בזה העונש והניח את הגוים האלה האמורים למטה:
לבלתי הורישם מהר. רצה לומר, אשר גזרה חכמתו לבל הורישם מהר, כי אם מעט מעט, ולזה לא 'נתנם מאז ביד יהושע', ובעבור העונש, ולמען נסות וכו', הניחם מכל וכל ולא הוסיף להוריש איש מעתה:

פרק ג

פסוק א
את כל וגו'. אלו הדורות הבאים, אשר לא ידעו להשכיל הנסים שנעשו ליהושע בעת נלחם בכנען, ובעבור זה היתה רפויה בידם אמונת ה', ולזה הניח הגוים האלה לנסותם בהם:

פסוק ב
רק למען דעת. רצה לומר, רק בעבור זה ישכילו דעת פלאי הנסים הנעשה להן מאז:
ללמדם מלחמה. רצה לומר, הנה בהשאיר הגוים, הלא ילחמו בם ויהיה אם כן מהצורך ללמדם טכסיסי מלחמה, כי רק הדור אשר היו לפנים בימי יהושע, המה לא ידעו טכסיסי מלחמה, כי ה' נלחם להם, אבל לאחר זה יצטרכו לדעתם, כי בעבור מעשיהם יעזבם ה' אל המקרה, ואז ישכילו לדעת הנסים הנעשים מאז ויאמינו מעתה בה':

פסוק ג
חמשת. מוסב על המקרא שלפני פניו, לומר, ואלה הגוים וכו' חמשת וכו':
סרני פלשתים. רצה לומר, מקומות ממשלתם, ואף שבני יהודה כבשו מפלשתים עזה ואשקלון ועקרון, כמו שכתוב למעלה (א יח), הנה לאחר זמן חזרו הפלשתים ולקחו מידם, ואז לא יכלו בני יהודה לגרשם:
יושב הר הלבנון. רצה לומר, וכל הכנעני וכו' אשר ישב בהר הלבנון מן הר בעל וכו', עד המקום שבאים דרך בו אל חמת:

פסוק ד
ויהיו. הגוים האלה:
הישמעו. לבלתי לכת אחרי אלהיהם:

פסוק ו
ויקחו. רצה לומר, אבל לא עמדו בנסיון, ולקחו בנותיהם וכו', וסוף הדבר היה שעל ידי זה עבדו אלהיהם:

פסוק ז
ויעשו וגו'. עד הנה אמר דרך כלל ספור מעשיהם בכל ימי השופטים, ומעתה יחזור לספר דרך פרט בימי כל שופט, ואמר, טרם שעמד השופט הראשון, עשו הרע:

פסוק ט
את עתניאל. מוסב על 'מושיע', לומר, את עתניאל הקים למושיע:

פסוק י
רוח ה'. התעוררות חכמה לשפוט ואמיץ לבב להלחם:
ותעז ידו. חזקה ידו לנצחו בכל פעם:

פסוק יא
ותשקט. על ידי זה שקטה הארץ ונחה מן המלחמה עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד, כן כתבו ב'סדר עולם' (פרק יב):

פסוק יב
ויחזק ה'. חלש היה, וה' חזקו על ישראל בעבור מעשיהם הרעים:

פסוק יג
ויאסוף וגו'. מלבד בני עמו:

פסוק טו
בן הימיני. מבני בנימין:
איש אטר, וגו'. יבאר הסיבה שלא נשמר מלך מואב מחרב אהוד לפי שהיה שמאלי, ולזה תלאה בירך ימין להיות נוח לו לאחזה בשמאלו ולא היה אם כן נראה בירך השמאל דבר בולט מתחת למדיו ולזה לא הרגיש בדבר, כי לא חשב שהוא שמאלי:
וישלחו וגו' מנחה. בכדי שלא ירגיש בדבר, ויבטח בו בראות הכנעתו להביא מנחה:

פסוק טז
שני פיות. להמיתו בקלות ומהר:
גמד ארכה. קצרה ממדת חרב, עם כי חגרה מתחת למדיו, מכל מקום נרגש היה בליטתה אם היתה כמדת חרב:
על ירך ימינו. להיות נוח לו לאחזה בשמאלו:

פסוק יז
איש בריא. גם זה היתה סיבת מיתתו, כי על היותו שמן ובעל בשר, יקשה עליו ההקמה, וטרוד בה, ולא היה נשמר מאהוד:

פסוק יח
כלה להקריב. אחר שמסר כל המנחה:
וישלח וגו'. כי האחד בקל יוכל להמלט, מה שאין כן כשהם רבים:

פסוק יט
והוא שב. עשה עצמו כשוכח דבר מה:
את הגלגל. אצל הגלגל:
דבר סתר. רצה לומר, לזה לא דברתי עמך בהיות פה נושאי המנחה:
ויאמר הס. כאומר, אם דבר סתר הוא בפני בני עמך, שתוק ולא תדבר באזני העומדים מבני עמי:
ויצאו. בשמעם דבר המלך יצאו מעצמם:

פסוק כ
בא אליו. נתקרב אליו:

בעלית המקרה. בהיות הזמן חם, ישב בעליה עשויה בחלונות מרובים להקר עצמו:
לבדו. כי העומדים עליו יצאו:
דבר אלהים. ומהראוי אם כן, לעמוד בעת תשמענה, וכונתו היה להטרידו בקימה לבל ירגיש:

פסוק כא
וישלח אהוד. בעוד שהיה טרוד בהקמתו:

פסוק כב
גם הנצב. בכדי שימות מיד ולא יצעק תחבה בעומק:
ויסגר החלב. אחז להב החרב לבל תצא מעצמה, כי אהוד לא שלף החרב מבטנו, כי חשש פן יטפטף עליו דם וירגישו הרואים אותו כשהוא יוצא:
ויצא הפרשדנה. גם זה היה סיבה לחשוב שעושה צרכיו, כי הריחו סרחון הצואה:

פסוק כג
דלתות העליה. עליות המקרה:

פסוק כד
והוא יצא. מן המסדרונה:
אך מסיך. רצה לומר, אין דבר רע, אך עושה הוא צרכיו:

פסוק כה
עד בוש. עד אחרו זמן הראוי להתעכב בעשיית הצורך:
את המפתח. אשר היה בידם לפתוח מן החוץ:

פסוק כו
עד התמהמהם. בעוד שעכבו והמתינו עד בוש:
את הפסילים. אשר היה בארץ מואב, ונמלט השעירתה אשר היתה מארץ ישראל:

פסוק כז
בבואו. אל ארץ ישראל:
ויתקע. לעשות סימן להאסף:

פסוק כח
רדפו. רצה לומר, לכו במרוצה:
כי נתן ה'. במה שהספיק בידו להמית את המלך:
מעברות הירדן למואב. כי ארץ מואב היא מעבר הירדן המזרחי, ולכדו מקום מעבר הירדן, לבלי תת לעבור לארצם את אנשי מואב אשר היו בארץ ישראל למשול בה:

פסוק כט
כל שמן. כי בארץ ישראל היו כל המובחרים שבהם:
ולא נמלט. מאותן שהיו בארץ ישראל:

פסוק ל
שמונים שנה. עד כלות שמונים שנה מזמן התחלת השעבוד:

פסוק לא
ואחריו. בשנה שמת אהוד היה שמגר לשופט, ומת בשנה ההיא:
גם הוא. רצה לומר, לא היתה תשועתו גדולה כשל אהוד, ומכל מקום גם הוא עשה תשועה מה:

פרק ד

פסוק א
ואהוד מת. רצה לומר, מיום שמת אהוד, ואף בימי שמגר עשו הרע, ולזה לא היתה תשועתו גדולה:

פסוק ב
אשר מלך בחצור. טרם לכד יהושע את חצור, ומה שכתבו ביהושע (יא י), הכה בחרב, על חצור הוא חוזר ולא על מלכה, כי אחר שלכדו שלחו לנפשו, ומלך בחרושת הגוים, והוא מקום מה נמצא בה כל מלאכת חרש ואומן:

פסוק ג
כי תשע וגו'. ולזה לא ערב לבם לגשת למלחמה, וצעקו בתפלה לה':
והוא לחץ וגו' בחזקה. דחק את ישראל בחוזק רב:

פסוק ד
אשת לפידות. רצה לומר, אשת חיל, זריזה במעשיה כלפיד אש, והוא ענין מליצה, וכאשר יאמרו הבריות:
היא שפטה. בעבור שהיתה נביאה וזריזה במעשיה, בא לה המעלה הזאת להיות שופטת את ישראל:

פסוק ה
תחת תמר. לבל תתיחד עם האנשים הבאים אליה למשפט, קבעה ישיבתה תחת אילן תמר, שאין שם מקום ייחוד (מגילה יד א):
דבורה בין הרמה וגו'. רצה לומר, ותמיד היתה דבורה בין הרמה וכו':

ויעלו אליה. אל המקום ההוא:

פסוק ו
הלא צוה ה'. באמת צוה ה', כי בנבואה נאמר לה, ועם שלא נזכר:
לך ומשכת. משוך לבות בני ישראל לפתותם לבא עמך בהר תבור להלחם בסיסרא, כי מאד פחדו מחילו הרב:

פסוק ז
ומשכתי וגו'. רצה לומר, אתן בלבו ללכת אל נחל קישון:

פסוק ח
אם תלכי עמי. אל המלחמה:

פסוק ט
אפס וגו'. כי הנה הפאר הניתן לשר הצבא הוא בעבור אחד משני דרכים, או בהראות אומץ לבבו ללכת למלחמה מבלי פחד, או בהתגבר הוא או אחד מאנשיו להמית הגדול מאנשי בני מלחמתו ולזה אמרה, הלא סיסרא יומת על ידי אשה, והיא יעל אשת חבר הקיני, כאשר יאמר בענין. אם כן, ידעו הכל שמיד ה' היתה זאת, כי לא בכח תגבר אשה, ואם כן, אם גם תפחד ללכת למלחמה בלעדי, אם כן, שוב לא תהיה לך על הדרך שאתה הולך התפארות הראוי לך בהיותך שר הצבא, כי לא יהיה במה לפארך:

פסוק י
ויעל. העלה להר תבור עשרת וכו', עם הלוכו אחריו, כמו (לקמן ח ה), לעם אשר ברגליו:

פסוק יא
נפרד מקין. פירש את עצמו משאר בני קין שישבו במדבר יהודה, כמו שנאמר בתחילת הספר (לעיל א טז):
מבני חבב. על קין הוא חוזר:
ויט אהלו. ועל שבא לומר שנס סיסרא אל אהל יעל אשת חבר הקיני, לכך הקדים לומר שחבר נפרד מקין ונטה אהלו פה:

פסוק יב
כי עלה וגו'. ובזה הבין שרוצה להלחם, ולכך עלה להתגבר בהר:

פסוק יד
קום. רצה לומר, אל תתעכב לעמוד פה להתגבר בהר:
כי זה היום. רצה לומר, הגזרה גזורה שהיום תנצח את סיסרא ולא תוכל עוד להתעכב בהר:

הלא ה'. לא תירא לרדת לעמק, כי הלא ה' וכו':

פסוק טו
לפי חרב. להיות נהרגים בחדוד החרב:
ברגליו. לבל יכיר אותו מי מבני ישראל ויתפוש אותו:

פסוק טז
עד אחד. אפילו אחד:

פסוק יז
אל אהל. לצד האהל:
כי שלום. ולזה חשב להמלט שמה:

פסוק יח
סורה. ראתה שהיה כמסתפק אם לילך לאהלה אם לנוס עוד להלן, ואמרה לו, סור ממקום מהלכך ובוא אלי ואל תירא:

פסוק יט
נאד החלב. השקתו חלב כי מביא תרדמה:
ותכסהו. כי בעת השקתו נגלה כסויו, וחזרה לכסותו:

פסוק כא
יתד האהל. היתד העשוי לתקוע בארץ עם שפולי האהל:
בלאט. לבל יעור משנתו:
ותצנח בארץ. הכתה במקבת על היתד עד שחלף רקתו ונתחב בארץ:
והוא נרדם. רצה לומר, על שהיה נרדם משתיית החלב ועיף על כי נס ברגליו, ולזה מת מיד:

פסוק כב
רדף את סיסרא. לפי מחשבת דעתו, לבקשו באשר הוא שם:

פסוק כד
ותלך וגו'. רצה לומר, בכל פעם יותר:

פרק ה

פסוק א
לאמר. רצה לומר, שבני ישראל יאמרוהו:

פסוק ב
בפרע פרעות. רצה לומר, במה שנקם הקדוש ברוך הוא נקמותיו על ידי ישראל להיות נראה שבכח ידם נעשתה, והיא להם לכבוד:
בהתנדב עם. רצה לומר, בעבור מה שנתן ה' בלב העם להתנדב ללכת למלחמה, עם כי ראו חולשתם וגבורת סיסרא:
ברכו ה'. בעבור שתי אלה, ברכו ה':

פסוק ג
שמעו מלכים. את אשר אני דובר, למען תיראו להלחם עוד בישראל:
אנכי לה'. רצה לומר, על אשר אנכי לה' ולחלקו להאמין בו, לזה:
אנכי אשירה. על התשועה הבאה לי ממנו:

פסוק ד
בצאתך משעיר. כשיצאת לפני ישראל כשעברו את הר שעיר, כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג:
בצעדך משדה אדום. כפל הדבר במלות שונות וכדרך השיר:
ארץ רעשה. החריד והרעיש כל מלכי האדמה:
גם שמים נטפו. שרי מעלה של הגוים אחזום חיל ורעדה, כאדם החרד והזיעה נוטף ממנו:
נטפו מים. להחריד ולבלבל הגוים בקול המון הגשם:

פסוק ה
הרים נזלו. מגודל הרעדה, ונטפו זיעה:
זה סיני. כמו זה הר סיני, שנאמר בו (שמות יט טז), ויחרד כל ההר, כמו כן חרדו כולם מפחד ה' הנלחם לישראל:

פסוק ו
בימי שמגר. אבל בימי השופט שמגר ובימי יעל אשר גם היא שפטה בימי שמגר, לא היתה תשועה שלימה ולא חרדו הגוים מפחד ה', ולזה חדלו הולכי אורח מיראת הגוים:
והלכי נתיבות. רצה לומר, האנשים אשר הוכרחו לילך בנתיבות, היו הולכים דרך מעוקל לבל ירגיש מי בהם:

פסוק ז
חדלו פרזון. כי פחדו לשבת בערי הפרזי, ורק בישראל חדלו, ולא בגוים, כי הם לא פחדו מישראל מלשבת בערי הפרזי, כי ידם היתה על העליונה:

עד שקמתי דבורה. רצה לומר, כן היה עד אשר קמתי אני דבורה, כי מעתה יהיה כמאז, כי התשועה הבאה על ידי שלימה היא, ויחרדו הגוים מה' ולא יחדלו ישראל מללכת אורח ומלשבת בערי הפרזי:

אם. כאם המיסרת את בנה ליישר דרכו, כן אנכי לישראל:

פסוק ח

יבחר אלהים חדשים. כי כאשר יבחר ישראל אלהים חדשים, אז בא מלחמה בעריו בעבור העונש ולא כשמטיב דרכו, כי הלא בימי יהושע שנאמר (ד יג), כארבעים אלף וכו' עברו וכו' אל ערבות יריחו, וכי היה נראה באותן ארבעים אלף מגן ורומח, כי הלא בנס כבשו את יריחו ולא במלחמה ובמגן ורומח:

פסוק ט

לבי לחוקקי וגו'. רצה לומר, לא מן השפה ולחוץ, כי אם מעומק הלב אדבר לחוקקי ישראל המתנדבים להלחם, שהם יברכו לה' על מה שנתן בלבם להתנדב:

פסוק י

רכבי. הן השרים הרוכבים על אתונות לבנות לרוב הגדולה, הן החכמים יושבי המשפט, הן הסוחרים ההולכים בדרך, כולכם שיחו ודברו תהלות ה', השרים, על אשר ישארו בגדולתם, והחכמים, על אשר יוכלו מעתה להרחיב לבם בחכמה מבלי טרדות פחד הגוים, והסוחרים, על כי ילכו מעתה בדרך סלולה, לא ארחות עקלקלות:

פסוק יא

מקול מחצצים. רצה לומר, תמורת מה שהיה נשמע קול מורים חצים אשר יורו בין ההולכים לשאוב מים, תמורת הקול הזה ישמע עתה שם קול מספרים צדקות ה', והם הצדקות שעשה להערים הפרזים שבישראל אשר היו שוממים, כי אז בהיות התשועה חזרו וירדו עם ה' לעריהם הפרזים:

פסוק יב

עורי עורי. רצה לומר, התחזקי לדבר בשיר, וכפלה אמריה כדרך השיר ולרוב הזרוז:

ושבה שביך. רצה לומר, בהתחזק השיר תתגבר התשועה:

פסוק יג

אז. כאשר יתחזק השיר ותתגבר התשועה, אז הנשאר מישראל למשול באדירי עם, הם הגוים החזקים:

ה' ירד לי. ה' יתן לי ממשלה בגבורי הגוים, וכפל הדבר במה שאמר:

פסוק יד

מני אפרים. מן שבט אפרים ושרשם, והוא יהושע נשיאם:
בעמלק. מאז נלחם הוא בעמלק והחלישם, כמו שכתוב (שמות יז יג), ויחלש יהושע את עמלק:
אחריך. כאלו תדבר לאפרים ותאמר, אחר מלחמת יהושע אשר יצא ממך, יבוא שאול הבא מבנימין וילחם בעמלק ברוב עם אשר יבאו עמו ממך אתה ישראל, וכמו שכתוב (שמואל א טו ד), ויפקדם וכו' מאתים אלף:
ירדו מחקקים. השרים מבני מכיר בן מנשה ירדו בהמלחמה ההיא עם סיסרא, ומזבולון ירדו כולם, ואף הסופרים, עם שאינם מלומדי מלחמה:

פסוק טו

ושרי בישששכר. רצה לומר, עם כי השרים בישששכר ישבו בכל עת עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט, וכמו שכתוב (דברי הימים א יב לג), ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים וגו', ולא נסו אם כן מעולם ללכת במלחמה, וישששכר עם כל זה עשה כן כמו ברק, וירד למלחמה כמוהו:
בעמק שלח ברגליו. כי למעלה נאמר (ד יד) שאמרה דבורה לברק לרדת מן ההר אל העמק לקראת המלחמה, ושמע ברק אליה וירדו, לזה אמרה גם בזה עשה ישששכר כברק, כי בעמק אשר שולח לרדת בה בדבר ה' על ידי דבורה, בה ירד ברגליו של ברק, רצה לומר, עם הלוכו ואחריו, ולא פחד לרדת אל העמק (ומלת 'שלחו' חוזר על ישששכר, כי דבר ה' שעל ידי דבורה היה לכל העם, ומפני הכבוד ייחדה הדבר לברק, שהיה שר הצבא):
בפלגות ראובן. רצה לומר, אם כל השבטים האלו לא פחדו מלרדת למלחמה אם בעבר ואם בהווה ואם בעתיד, לזאת בפלגות ראובן, רצה לומר, במה שראובן נחלק ונפרד מן המלחמה ההיא, גדולים המה 'חקקי לב', רצה לומר, הנה ראוי לחשוב רבות מחשבות לב להבין הדבר מה זה היה לו שנחלק מן המלחמה:

פסוק טז

למה ישבת בין המשפתים. רצה לומר, ואם תשיב לומר שאתה מורך לב לרדת לקראת נשק אם כן מתחלה למה ישבת באחוזת עבר הירדן בין גבול ארץ ישראל ובין גבול הגוים, הלא מקום סכנה הוא לשבת על הספר, ומדוע בחרת בזה הגבול לשבת בה:
לשמע וגו'. רצה לומר, מה ששאלת הארץ ההיא באמרך (במדבר לב ד), ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה, וכי שאלתך היה לשבת בית לשמוע שריקות העדרים והמקנה, וכי לא עלתה על דעתך שבעל כרחך תרד במלחמה בהיותך יושב על הספר:

לפלגות. לזאת, למה שנפרד ראובן מן המלחמה, ראוי לחקור עליו רבות חקרי לב, להשכיל אמתת הדבר:

פסוק יז

גלעד וגו'. רצה לומר, אם נחשב שלזה לא בא ראובן למלחמה, על כי נחלתו היא בעבר הירדן רחוקה ממקום המלחמה, הלא גם גלעד שוכן בעבר הירדן ועם כל זה בא למלחמה, כמו שכתוב למעלה (פסוק יד) מני מכיר וכו', והוא גלעד:

ודן וגו'. רצה לומר, אף על דן יש להתרעם מאד, כי למה יקבץ כל אשר לו לשומם בספינות ולברוח, הלא נחלתו קרובה למקום המלחמה, ומדוע אם כן ברח ולא בא למלחמה אשר וגו'. רצה לומר, עם שגם אשר לא בא הנה, לא במעל עשה, רק על כי נחלתו היא בחוף הים על הספר ועריו המה פרוצים ופרוזים מבלי חומה, ולזה, בעל כרחו שכן אצל עריו הפרוצים, לבל יבאו בהם הגוים הסמוכים להספר:

פסוק יח

זבלון וגו'. רצה לומר, אולם זבולון עשה הטוב, כי הוא עם אשר חרף ובזה נפשו ללכת למלחמה ולא יקרה נפשו בעיניו לחשוש פן ימות במלחמה:

ונפתלי וגו'. רצה לומר, וגם נפתלי כמוהו לא חש למות על מרומי שדה במקום המלחמה (עם כי ה' צוה לקחת למלחמה בני זבולון ובני נפתלי, כמו שכתוב למעלה ולא צוה להביא למלחמה מיתר השבטים, מכל מקום התרעמה דבורה על ראובן ועל דן על שלא באו מעצמם, כדרך שבאו משאר השבטים):

פסוק יט

באו מלכים. רצה לומר, שבטי ישראל הנה לא באו לעזרת אחיהם, ומלכי ארצות אחרות באו לעזרת סיסרא ונלחמו בעבורו:

אז. בעת הלחם סיסרא נלחמו בעבורו מלכי כנען ברב עם, כי בתענך נלחמו, וקצה המחנה הגיע עד מי מגדו:

בצע. בחנם באו בעזרתו ולא לקחו בשכרם בצע כסף, ואמרה כמתרעמת, הלא הגוים באו בחנם בעזרת סיסרא, ומדוע לא בא ראובן ודן לעזרת אחיהם:

פסוק כ

מן שמים נלחמו. רצה לומר, אולם גם בלתם נפל סיסרא, וכאלו מן השמים נלחמו עמו וכאלו הכוכבים סרו ממסלותם ומדרך מהלכם וירדו ונלחמו עם סיסרא ורבותינו זכרונם לברכה אמרו (פסחים קיח ב) שהכוכבים הרתיחו השריונות ונכנסו בנחל קישון להתקרר, ושטפם מי הנחל:

פסוק כא
נחל קישון גרפם. כי המלחמה היתה בשפת הנחל, ובנס גברו מי הנחל ושטפם:
נחל קדומים וגו'. רצה לומר, הנה מי הנחל אשר היו מקודם ומאז בנחל קישון, הלא מעטים היו, עד אשר דרכתי אני בה בעוז מבלי נזק, ועתה על פי הנס איך רבו למעלה עד אשר שטפו הגוים:

פסוק כב
אז הלמו וגו'. רצה לומר, כי בראותם הנחל שוטף, נסו לנפשם על הסוסים, ואז הוכו ונשברו עקבי הסוס מן הדהרות ודלי׳גות שעשו עמהם אנשיו הגבורים רוכבי הסוסים, או מלת יאבי׳ריו׳ חוזר על הסוסים, ורצה לומר, מן הדהרות שעשו סוסיו החזקים:

פסוק כג
אורו מרוז. קללו אתם את המקום 'מרוז':
אמר וגו'. המלאך אמר לקללו, ובנבואה אמרה:
ארו וגו'. רצה לומר, קללו, לומר, ארור יושבי מרוז על שלא באו לעזרת עם ה', עם כי היו סמוכים למקום המלחמה:
לעזרת ה' בגבורים. כפלה הדבר לפרש באיזה עזרה, ואמרה לעזרת עם ה' הנלחם בגבורים, והם אנשי סיסרא:

פסוק כד
תברך וגו'. לפי שאמרה לקלל יושבי מרוז, אמרה, אבל יעל תבורך מפי הנשים, על כי היא עזרה לישראל:
מנשים באהל. רצה לומר, מפי נשים צדקניות וצנועות היושבות באהל, מפי הנשים האלה תבורך ותתקיים הברכה, עם שלא אמרה מלאך ה' כקללת מרוז:

פסוק כה
מים שאל. רצה לומר, הבינו חכמתה של יעל, כי סיסרא בקש מים, והיא נתנה לו חלב, כמו שכתוב למעלה (ד ט), ותפתח את נאד החלב ותשקהו, וזהו בכדי להביא עליו תרדמה:
בספל אדירים. ולמען יהא לבו בטוח בה ולא ירגיש בדבר, הקריבה לפניו חמאה בספל חשוב הראוי להאכיל בו אדירים וחשובים, למען יחשב אשר נפשו יקרה בעיניה, ולאדון יחשב לה:

פסוק כו
ידה וגו'. אבל בקשה נפשה והושיטה ידה השמאלית לקחת יתד האהל, וימינה הושיטה לקחת המקבת הקרוי 'הלמות עמלים', על שם שהאנשים עמלים במלאכה ומכים בו לעשות מלאכתן:
והלמה סיסרא. הכתה ושברה את סיסרא והסירה ראשו, ונגעה אותו בהכאה ופציעה, ועם היתד 'חלפה רקתו' מעבר אל עבר:

פסוק כז
בין רגליה כרע. לפניה כרע על כרעיו, ומיד נפל לארץ ונשאר שוכב ולא הוסיף לקום, ורצה לומר, במהירות רב הומת, וכפלה הדבר לחזוק, וכדרך השיר:
באשר כרע. במקום שכרע, שם נפל סיסרא הנאבד והנבוז, כי לא היה יכול להתחזק עוד אחר הכריעה, וזהו ממליצת השיר, כי באמת לא כרע ולא נפל:

פסוק כח
בעד החלון. חזרה לספר בשירתה אשר אם סיסרא נשקפה בעד החלון לראות אם בא מרכבת בנה, ובראותה כי איננו תילל במר נפש, ומשקפת תמיד בעד האשנב ואומרת, מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו וכו', וכפלה הדבר כדרך המיילל מכאב לב:

פסוק כט
חכמות שרותיה. החכמות אשר בשרותיה כל אחת תשיב לנחמה, ואף היא כאחת מהן תשיב אמריה לעצמה:

פסוק ל
הלא ימצאו. רצה לומר, וזאת דברי נחמתן, כי תאמרנה, הלא הון רב ימצאו בישראל, ושמה יחלקו ביניהם את השלל, ולזה הם מאחרים לבוא:
רחם וגו'. אף כל אחד יקח בשלל, עלמה או שתי עלמות:
שלל צבעים. השלל מבגדים צבועים החשובים ביותר יהיו נתונים לסיסרא על היותו שר הצבא וחוזרת ומפרשת שזהו השלל מבגדים צבועים המרוקם אשר יתדמו בשני עבריהם, אבל צבע רקמתים שאינם מתדמים בשני עבריהם החשוב עוד יותר ויותר, יחולק לכל בעלי השלל לכרוך בו הצואר לנוי, כי מתחלה עשויים הם לכך ואינם ראויים לתשמיש אחר, ולזה יחולק לכולם, ואם כן בעבור כל זה המה מתאחרים לבוא:

פסוק לא
כן יאבדו. אמרה דבורה, הנה תנחומין של הבל היו, והלואי 'כן יאבדו כל אויביך', אתה ה', כאשר נאבד סיסרא:

ואהביו. אבל אוהבי ה' יהיו כצאת השמש בבוקר שהולך ומאיר בכל פעם יותר עד שהוא בגבורתו, שהוא חצי היום, כן יהיו אוהבי ה' הולכים וחזקים עד אשר יהיו בגובהי המעלה:

ותשקט וגו'. אין זה מדברי השירה אלא המה דברי כותב הספר:

ארבעים שנה. עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד:

פרק ו

פסוק ב

מפני מדין. להסתיר עצמן מפניהם:

פסוק ג

והיה אם זרע. רצה לומר, כאשר זרע והתחיל לצמוח:

פסוק ד

יבול הארץ. צמחי התבואות:

עד בואך עזה. מתחלת הגבול עד אשר תבוא אל עזה, וכאלו ידבר לנוכח מול האדם היודע המקום:

פסוק ט

כל לחציכם. הם מלכי כנען אשר לחצו אתכם בהלחמם עמכם:

פסוק י

ולא שמעתם בקולי. כאומר, בעבור זה באה הרעה עליכם:

פסוק יא

אשר ליואש. 'האלה' היתה של יואש, שהיה מבני אביעזר, מבני מנשה:

להניס. רצה לומר, להבריח ולהטמין:

פסוק יג

בי אדני. בקש ממנו להשיבו על דבריו, ואמר לו, ואם אמת שיש ה' עמנו, למה אם כן מצא אותנו הרעה, 'ואיה כל נפלאותיו', וכי כלו:

ועתה נטשנו. ואיך אם כן תאמר שה' עמי:

פסוק יד

ה'. רצה לומר, מלאך ה':

בכחך זה. רצה לומר, בכח זה הזכות אשר למדת סניגוריא על ישראל, תוכל להושיעם:

הלא שלחתיך. ועשה השליחות:

פסוק טו
אלפי. האלף שבית אבי נמנה בו, הוא הגרוע מכולן, ואנכי הוא הקטן שבבית אבי, ומי ישמע לי ללכת אחרי:

פסוק טז
כי אהיה עמך. והכל ישמעו לך:

כאיש אחד. רצה לומר, מהרה ובקלות:

פסוק יז
אות. איזה מופת ופלא לדעת אשר אתה מלאך ה' מדבר עמי, כי לא היה רגיל בנבואה וחשב פן אין זה נבואה:

פסוק יח
והנחתי לפניך. ועשה לי בה אות:

פסוק יט
בא. אל הבית:

ויעש. רצה לומר, תקן ובשל:

ויגש. הגיש אליו המנחה הזאת:

פסוק כ
הלז. שהיה לפניהם:

שפוך. על הסלע:

פסוק כא
הלך מעיניו. רצה לומר, לא ראהו עוד:

פסוק כב
כי מלאך ה'. כי עד הנה היה מסתפק בדבר, ולזה שאל אות:

אהה ה'. רצה לומר, אתה ה', מילל אני כי לבי יפחד על אשר ראיתי מלאך, פניו מול פני:

פסוק כד
לו. למזבח:

ה' שלום. רצה לומר, פה אמר לי ה' שלום:

עודנו. עוד הוא עומד בעפרה שהיא מנחלת בני אביעזר:

פסוק כה
אשר לאביך. שהוא של אביך:

ופר השני. גם קח פר השני שנתפטם לעבודה זרה זה שבע שנים:

פסוק כו
המעוז הזה. הוא הסלע האמור למעלה (פסוק כ):
במערכה. רצה לומר, במקום ישר, שתוכל לערוך שם אבני המזבח:
הפר השני. והפר אשר לאביו, צוה לקחתו לבל יקריבו הם לעבודה זרה, ולא הוזכר מה נעשה בו, או זהו הפר אשר לאביו, וכמו שכתוב למעלה:
בעצי האשרה. להבעיר בהם האש:

פסוק כח
הבנוי. אשר נבנה זה מחדש:

פסוק כט
ויאמרו גדעון. לא פירש מי היו האומרים:

פסוק ל
וימת. רצה לומר, נמית אותו:

פסוק לא
האתם. וכי אתם תריבון בעבור הבעל, וכי אתם תושיעון אותו, בתמיה:
אשר. מי אשר יריב בעבורו יומת על ידי עד הבוקר, רצה לומר, טרם יבוא הבוקר השני:
אם אלהים הוא. אם יש בו אלהות, יריב בעצמו את ריבו:

פסוק לב
ויקרא לו. יואש קרא לגדעון בנו:

פסוק לג
ויעברו. את הירדן:

פסוק לד
ורוח ה'. בא לו מה' רוח גבורה ואומץ הלב:
ויתקע. לסימן להאסף:
ויזעק. נאספו אחריו משפחת אביעזר:

פסוק לה
לקראתם. באו אל גדעון ואנשיו למולם:

פסוק לז
וידעתי. על ידי המופת הזה:

פסוק לח
ויזר. סחט להוציא הבלוע, והיה נמצץ ספל מלא:

פרק ז

פסוק א

היה לו. עמד מצפון גדעון, והתחלת מקום עמדם היה מן 'גבעת המורה', העומדת בעמק:

פסוק ב

עלי. למולי:

ידי הושיעה לי. בעבור העם הרב הזה:

פסוק ג

ויצפר. ישכימו בבוקר, למען לא יראום אדם בשובם ולא יכלימום:

פסוק ד

ואצרפנו. אעשה כהצורף הזה, המפריד הסיגים מן הכסף:

פסוק ה

כל אשר ילק. כי השואב את המים בתוך ידיו ושותה מהם, אי אפשר לו לשתות בשפתיו כדרך כל הארץ רק מלקק בלשונו כדרך שתיית הכלב, אבל הכורע על ברכיו לשתות מהנחל, יכול הוא לשתות בשפתיו, ולזה צוה להעמיד המלקקים לבד והכורעים לבד:

וכל אשר יכרע וגו'. רצה לומר, וכן תציג לבד כל אשר יכרע וכו':

פסוק ז

המלקקים. בחר במלקקים ומאס בכורעים, לפי שהכורעים הורגלו לכרוע להעבודה זרה ולא כן המלקקים:

פסוק ח

ויקחו. המלקקים לקחו מיתר העם צידם ושופרותיהם:

ואת כל וגו'. המה הכורעים:

החזיק. אחז בהם ללכת עמו:

מתחת. וגדעון היה בהר ממעל:

פסוק י

ואם ירא וגו'. אם תפחד לרדת להלחם בם, רד לשמוע מה בפיהם:

פסוק יא

ואחר. שכשתשמע מה בפיהם, אז 'תחזקנה ידיך', ותרד אל המחנה להלחם בם:

אל קצה החמשים. דרך המחנה להעמיד בלילה מסביב אנשים מזויינים, לשומרים:

פסוק יג
ויכהו. הצליל הכה את האהל ונפל הוא אל תוך האהל, והיפך תחתית האהל למעלה ונפל האהל:

פסוק יד
אין זאת. אין פתרון אחר, רק יורה על נצחון חרב גדעון, כאשר דבר קל כצליל הפך את האהל החזק ממנו, כן גדעון החלש ינצח עם רב וחזק:

פסוק טו
וישתחו. בהודאה לה':

פסוק יח
סביבות כל המחנה. של מדין ועמלק וכו':
לה' ולגדעון. רצה לומר, התשועה תיוחס לה', ובאה על ידי גדעון:

פסוק יט
ראש וגו'. בתחלת משמר האמצעי:
אך הקם. בעת אשר הקימו את השומרים לשמור, כי הדרך הוא להעמיד שומרים אחרים בכל משמר לשמור את המחנה:
ויתקעו. גדעון ואנשיו:
ונפוץ הכדים. למען יראו הלפידים להבהיל את בני מדין וכו':

פסוק כ
שלשת הראשים. כי גם שני הראשים האחרים תקעו, כאשר אמר להם גדעון (פסוק יח), ותקעתם בשופרות גם אתם:
חרב לה'. תשועת החרב תיוחס לה', ובאה על ידי גדעון:

פסוק כא
איש. כל אחד מישראל עמד במקומו סביב למחנה מדין:
ויריעו. תרועת שבר וניסה:

פסוק כב
ויתקעו. רצה לומר, במה שתקעו שלש מאות שופרות שהוא דבר מבהיל, בא מהומה ביניהם ומה' היתה שיהרגו זה את זה, ובכל המחנה היתה כזאת:

פסוק כד
ולכדו. רצה לומר, קחו המעברות מן הנחל אשר היה סמוך להם ועד בית ברה קחו ואף מעברות הירדן קחו, לבל יוכל לעבור המים:

להם. רצה לומר, בעבור מדין, לבל יוכלו לעבור:

פסוק כה
וילכדו. בני אפרים לכדו:
מעבר לירדן. כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמנע, הביאו לו לשם:

פרק ח

פסוק א
לבלתי קראות לנו. בתחלת המלחמה כאשר הלכת להלחם, ומה זה קראת לנו אחר הנצוח:

פסוק ב
מה עשיתי. רצה לומר, הנה עם כל זה הנצוח יקרא על שמכם, כי מהו הנצוח אשר עשיתי אני עתה כמו אתם:
הלא טוב וגו'. רצה לומר, הנצחון שעשיתם בסוף המלחמה, הוא יותר גדול מהנצחון שעשו אני עם משפחתי אביעזר בתחלתה:

פסוק ג
ומה יכלתי. רצה לומר, היכולת שבי, מה היא, עד שאוכל לעשות גבורה כמו אתם:
אז. כשדבר על לבם, והודה להם על הנצחון והיכולת, נחו מזעפם:

פסוק ה
אחרי זבח וצלמנע. כי ברחו עד לא לכדו המים, או שנשארו בארצם ולא באו במלחמה, ורדף להחרימם מארצם:

פסוק ו
עתה בידך. כי אם אינם עתה בידך, אין גבורה ברדיפה לשניתן לצבאך לחם:

פסוק ז
ודשתי. כאדם הדש תבואה, שמכה וחובט בה, כן אכה על בשרכם עם קוצים:

פסוק ח
כזאת. כאשר דבר לאנשי סוכות:

פסוק ט
אתץ וגו'. לפי שבטחו להשגב במגדל עוז אשר היה להם, לזה אמר שינתוץ אותו:

פסוק י
כל הנותרים. רצה לומר, והמה היו כל הנותרים וכו':

שלף חרב. רצה לומר, אנשי מלחמה הולכים שלופי חרב:

פסוק יא
היה בטח. רצה לומר, לא היו נשמרים מחרב גדעון, כי חשבו שבטוחים המה כי לא יבוא עליהם:

פסוק יב
החריד. גדעון החריד את כל המחנה ולא יכלו להציל המלכים מידו:

פסוק יג
מלמעלה החרס. בעוד היה נראה השמש מלמעלה, בגובה השמים:

פסוק יד
וישאלהו. קצר ולא פירש מה שאלו, ומעצמו יובן הדבר:

פסוק טו
אשר חרפתם אותי. בדבר לכידתם:

פסוק טז
וידע בהם. עם הקוצים היה מייסרם ומשברם:

פסוק יז
ויהרג וגו'. כי נלחמו בו בעבור נתיצת המגדל:

פסוק יח
כמוך כמוהם אחד. תארך כתארם ותארם כתארך, ולתוספת ביאור אמר 'אחד':
כתאר. והיו כתואר 'בני המלך', כתארך:

פסוק כ
כי עודנו נער. ולזה היה ירא מהם, כי לא הבין שהמה מסורים בידו ולא יעמדו נגדו:

פסוק כא
כאיש גבורתו. כערך האיש כן ערך גבורתו, אם גדול הוא גבורתו גדולה, ואם קטן וכו', ולזה פגע אתה בנו, כי בעבור רוב הגבורה שבך תמית בפעם אחת ולא תשנה, וכן ראוי והגון להקל מיתת המלכים:

פסוק כב
משל בנו. קבלו אותו מאהבה למשול בהם, הוא וזרעו בעבור התשועה אשר עשה:

פסוק כג
לא אמשל. לא רצה לקבל הממשלה:

ה' ימשל. רצה לומר, הלא מה' באה התשועה, לזה ימשול הוא בכם, ואליו תשמעון:

פסוק כד

איש נזם שללו. כל איש יתן לי נזם מאשר שלל:

כי ישמעאלים הם. כי מדין היה מבני קטורה (בראשית כה ב), שהיא הגר (בראשית רבה סא ד) אם ישמעאל (בראשית טז טו), והמה אחים ובשם אחד יקראו ודרך אחד להם להשים נזם באף:

פסוק כו

אשר שאל. ונתנו על פי שאלתו:

זהב. דינרי זהב:

לבד וגו'. כי את אלה לקח לו בעצמו משלל המלחמה:

פסוק כז

אותו. רצה לומר, אותו משקל הזהב מהנזמים עשה מלבוש בצורת אפוד להיות לזכרון:

ויזנו וגו'. שם במקום עמדו עבדוהו, כי הם עשאוהו לאחר זמן לעבודה זרה והלכו שם לעבדו:

למוקש. על שבאה התקלה על ידי גדעון נהרגו בניו:

פסוק כח

לשאת ראשם. רצה לומר, הלכו בהכנעה בכפיפת ראש:

ארבעים שנה. עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד:

פסוק כט

וישב בביתו. רצה לומר, לא טרח הרבה בהנהגת העם, כי ישב בביתו במנוחה, ולזה הרבה נשים ובנים:

פסוק לה

ולא עשו חסד וגו'. לא גמלו חסד עם בית גדעון, כפי אשר הוא עשה חסד עמהם:

פרק ט

פסוק ב

המשל. אם למשול בכם שבעים איש, כי כולם בני ירובעל הם ומי נדחה:

וזכרתם. רצה לומר, בעבור הקורבה ראוי להמליך אותי, ויהיו כולם נדחים:

פסוק ג

אחינו הוא. כי עם כולם היה לו קורבה:

פסוק ה
ויותר יותם. מבני ירובעל ממספר שבעים, כי עמו היו שבעים:

פסוק ז
וישמע וגו'. בעבור הגמול אשר תשמעו אלי:

פסוק ח
הלוך הלכו העצים. פתח דבריו במשל, ועם שאין כל דברי הנמשל ידמו להמשל, הנה קצת הדברים ידמו, ויתר דברי המשל באו ליפות המשל ולהכניס בלב השומע:

פסוק ט
החדלתי. וכי אחדל מליתן פריי הטוב:
בי. רצה לומר, בפריי:
יכבדו וגו'. כי בשמן זית מכבדים את המקום בנרות המנורה (שמות כז כ), ואת האנשים במשיחת הכהנים והמלכים (כריתות ה ב):
והלכתי. רצה לומר, וכי אעזוב עסקי ואלך להיות מתנענע ומטולטל בעבור צרכי העצים, כי אם אמלוך, אעזוב בעל כרחי עסקי לטרוח בצרכי המלוכה:

פסוק יג
המשמח וגו'. כי אין אומרים שירה בבית המקדש כי אם בעת ניסוך היין (ברכות לה ב), ובאנשים נאמר (תהלים קד טו), ויין ישמח לבב אנוש:

פסוק טו
אם באמת. לא דרך לעג, לצחק בי לאחר זה:
חסו בצלי. רצה לומר, במעט הצל שיש בי אהיה עליכם למחסה:
ואם אין. שלא באמת תמשחו אותי, כי אם לצחק בי:
תצא אש. רצה לומר, דעו כי סוף הדבר יהיה שממני תצא האש ותשרוף אף הארזים הגבוהים, ואני עמהם:

פסוק טז
ועתה. רצה לומר, עתה שמעו הנמשל:
אם באמת. רצה לומר, וכי באמת ובתמים עשיתם מה שהמלכתם את אבימלך, וכי טובה עשיתם וכו', וכי כגמול וכו', בתמיה:

פסוק יז
אשר נלחם. רצה לומר, הלא גמול ידיו היה לטובה אשר נלחם אבי בעבורכם וסיכן נפשו במלחמה, והיה מהראוי לשלם לו כגמול ידיו:

פסוק יח
ואתם קמתם. לא די שלא שלמתם טובה, כי אם עוד עשיתם הרעה:
בן אמתו. בן שפחתו, ולא מבני אשתו הגבירה:
כי אחיכם הוא. לא המלכתם אותו בעבור כבוד אבי, כי אם על שהוא קרוב לכם מאמו השפחה:

פסוק יט
ואם באמת וגו' היום הזה. רצה לומר, ואם עם כל זאת תאמרו, אם מתחלה עשינו הרעה להרוג את בני גדעון, מכל מקום 'היום הזה' מה שהמלכנו את אבימלך בנו, הוא לכבוד גדעון וביתו ואמר, אם כדבריכם כן הוא ש'באמת ובתמים וכו' היום הזה', אזי יהיה גמולכם אשר תשמחו זה בזה:

פסוק כ
ואם אין. רצה לומר, ואם אין הדבר בעבור כבוד אבי וביתו כי אם בעבור שהוא אחיכם מן האם, אזי יהיה גמולכם להיות שנאה ומריבה בין אבימלך ובין אנשי שכם ובית מלוא הסמוך לשכם ותאבדו כולכם, וכאשר אמר האטד אל העצים:

פסוק כא
מפני אבימלך. מפני יראת אבימלך, שלא יהרגנו:

פסוק כד
לבא חמס. רצה לומר, מה' היתה, למען יבוא גמול החמס שחמסו המלוכה מבני גדעון, וגמול דמם, לשום העונש על אבימלך אשר הרגם וכו':

פסוק כה
לו. לאבימלך, לתפשו ולהרגו:
ויגזלו. בהיותם מתמידים לשבת יחידים בראשי ההרים, ועל כי מרדו באבימלך, עשו הישר בעיניהם:
ויגד לאבימלך. אשר הקימו עליו מארבים, והיה נשמר מלבוא לשכם:

פסוק כו
ויבטחו בו. חשבו שיעזרם הוא מול אבימלך:

פסוק כז
ויצאו השדה. כי טרם בוא געל אליהם פחדו מאבימלך לצאת השדה, והיו נסגרים בהעיר:

פסוק כח
מי אבימלך ומי שכם. רצה לומר, הלא מהראוי שהנכבד ימשול על הפחותים ונבזים והנה נהפוך הוא, כי 'מי אבימלך' הלא הוא פחות ונבזה, ו'מי שכם', רצה לומר, הלא בעלי שכם המה נכבדי ארץ:
כי נעבדנו. אשר נעבוד לאבימלך, וכלל עצמו עמהם על כי ישב בשכם ומהם יחשב:
הלא בן ירובעל. רצה לומר, וכי הוא ירובעל עצמו שעשה לכם תשועה, הלא בנו הוא ואין לעבדו בעבור אביו:
וזבל פקידו. הלא זבול הוא פקידו ולא הועמד מן ירובעל עצמו, ואם אין מהראוי לעבוד לאבימלך, מכל שכן לפקידו:
עבדו את אנשי חמור. רצה לומר ואם מהראוי לעבדו בעבור שמשל בכם אביו, אם כן, לכו ועבדו את אנשי חמור, כי חמור היה 'אבי שכם', רצה לומר, שר של שכם, אם כן, עבדו בניו בעבור שמשל אביהם:
ומדוע. רצה לומר, ואם בעבור תשועת גדעון, מהראוי לעבוד גם לבנו, זה היה ראוי למי שעשה התשועה לאבותיכם שכבר מתו, 'ומדוע נעבדנו אנחנו', הלא לא לנו היתה התשועה:

פסוק כט
ומי יתן. הלואי והיה העם הזה ברשותי, אז הייתי מסירו ממלוכה מכל וכל:
ויאמר לאבימלך. אמר להגיד לאבימלך, הרבה צבאך מה שתוכל וצאה עמי למלחמה:

פסוק לא
בתרמה. בהיותו יושב בתרמה, והיא 'ארומה' האמור למטה (פסוק לא), ובשתי השמות היתה נקראת:
והנם. געל ואחיו מפתים אנשי העיר לעשות העיר מצור בעבורך שלא תכנוס בה (וכמו שיקרא 'מצור' כאשר יצורו מבחוץ לבלי תת יוצא ממנו, כן יקרא 'מצור' כאשר יצורו מבפנים לבלי תת בוא לתוכה):

פסוק לג
יצאים. כאשר התפאר באמרי פיו:
כאשר תמצא ידך. רצה לומר, כפי יכלתך, אם להרגו אם לתפשו:

פסוק לה
מן המארב. ללכת על העיר למלחמה:

פסוק לו
כאנשים. 'צל ההרים', הם הנראים לך אנשים, וכונתו היתה לבל 'יכיר בהם עד אשר יבואו פתאום:

פסוק לז
הנה עם. לא צל הרים הוא, כי 'הנה עם יורדים' וכו':

פסוק לח
הלא זה העם. המה עמו של מי אשר מאסתם בו:

פסוק לט
לפני וגו'. רצה לומר, בראש כולם:

פסוק מ
עד פתח. ממקום המלחמה עד בואם פתח השער נפלו חללים:

פסוק מא
וישב. רצה לומר חזר לשבת בארומה כמאז:

ויגרש. לאחר זמן כאשר חזקה ידו:

פסוק מב
ויגדו. מאנשי אבימלך:

פסוק מג
את העם. אשר עמו:

וירא. וכאשר ראה:

פסוק מד
והראשים. רצה לומר, אחד מהראשים:

פתח שער. לבל יצא מן העיר לעזור להעם שבשדה:

פסוק מה
ויזרעה מלח. פזר מלח לקלקל השדות:

פסוק מו
וישמעו וגו'. כי מגדל שכם לא עמדה בתוך העיר:

פסוק מח
מה ראיתם עשיתי. כמו ראיתם מה עשיתי וכו':

פסוק מט
על הצריח. רצה לומר, סמוך לה:

פסוק נב
עד פתח. כי השער היה מעץ:

פסוק נד
נושא כליו. כלי זינו:
אשה הרגתהו. ולקלון יחשב לו:

פסוק נו
את רעת. את גמול רעת:

פרק י

פסוק ב
וימת. בתוך שנת העשרים ושלש, ועלה השנה לו וליאיר ששפט אחריו, כן כתוב בסדר עולם' (פרק יב):

פסוק ד
רכבים וגו'. והוא דבר חשיבות:
חות יאיר. על כי נאמר בתורה (במדבר לב מא) שיאיר בן מנשה קרא לעריו חות יאיר, ולפי שהיה שמו כשמו, וערי בניו היו מרובות, קראם גם כן חות יאיר:

פסוק ו
ויעזבו. רצה לומר, עזבו את ה' מכל וכל, ולא עבדוהו אפילו בשתוף עם כל אלו עבודות זרות:

פסוק ח
בשנה ההיא וגו'. רצה לומר, מיד בשנה שמת יאיר התחילו לרעוץ ולרוצץ את ישראל, ושמנה עשרה שנה התמיד הדבר, ורצה לומר, לא היה בהדרגה, כי אם בפעם אחת, ולא כדרך שאר המשעבדים:
את כל וגו'. יפרש מה שנאמר בתחלת המקרא, בני ישראל, הם כל בני ישראל אשר בעבר הירדן:

פסוק י
וכי עזבנו וגו' ונעבד וגו'. וי"ו הראשון מוסיף על הוי"ו השני, והשני על הראשון, ורצה לומר, עשינו חטא כפול, את ה' עזבנו, ואת הבעלים עבדנו:

פסוק יא
ויאמר ה'. על ידי נביא בא להם דבר ה':

ממצרים. רצה לומר, מקושי שעבוד מצרים:

פסוק יב
לחצו אתכם. אשר לחצו אתכם, ומוסב גם על הנזכרים במקרא שלפניו:
ותצעקו. והנה צעקתם אלי והושעתי לכם:

פסוק יד
המה יושיעו. אמר בדרך לעג והתול:

פסוק טו
ככל הטוב בעיניך. המשפט הישר בעיניך, רק נפלה נא ביד ה', וביד אדם בל נפול:

פסוק טז
ותקצר נפשו. רצה לומר, קצרה רצונו של מקום בדבר עמל ישראל, כי מתחלה היה רצון המקום להרבות עמלם בעבור חטאם הרב, ועתה בשובם לה', קצרה רצונו מלהרבות עמל, רצה לומר, נחם ה' על הרעה:

פסוק יח
מי האיש. רצה לומר, דעו מי האיש, יהיה מי שיהיה, אשר יחל וכו' יהיה לראש:

פרק יא

פסוק א
ויולד גלעד. רצה לומר, עם שאמו היתה זונה, מכל מקום היה הדבר ברור שגלעד הוליד את יפתח, ולא אחר הולידו:

פסוק ב
ותלד. אחרי זה ילדה לו אשתו הנשואה אליו:
ויגרשו. בחזקה ובאלימות:
בן אשה אחרת. חסו על כבוד אביהם, ולא זכרו שם זונה:

פסוק ג
ויתלקטו. ממקומות מחולפות:
ויצאו עמו. בכל אשר יצא הוא:

פסוק ד
ויהי מימים וילחמו וגו'. רצה לומר, מה שלחמו בני עמון עם ישראל, היה מסוף ימים רבים אחר שנתגרש יפתח:

פסוק ה
לקחת. להשיבו אל גלעד:

פסוק ז
ותגרשוני. עזרתם לאחי לגרש אותי:
ומדוע וגו'. רצה לומר, ואם תאמרו שבאמת נחמתם על הרעה, אם כן למה איחרתם עד כה, ומדוע באתם 'עתה כאשר צר לכם' ולא מקודם, ונראה מזה שעדיין האיבה במקומה עומדת, ומפני הדחק באתם:

פסוק ח
לכן. רצה לומר, לבל תחשוב כזאת, שבאנו עתה אליך בעצמנו להראות הכנעה גדולה וחיבה יתירה, כי אם היה מפני הדחק, היה די לשלוח אחריך:
והלכת. וכאשר תלך עמנו:
לכל ישבי גלעד. רצה לומר, לא לנו הבאים לבד, כי אם לכולם:

פסוק ט
אם משיבים. רצה לומר, אם יוגמר הדבר ואלך למלחמה 'ונתן ה" וכו', אז 'אנכי', מעצמי 'אהיה לכם לראש' מצד הדין ורצה לומר, עדיין אין זה הכנעה וחיבה במה שתאמרו להמשיל אותי אחר המלחמה, כי בודאי אם אהיה מנוצח, לא תאבו עוד להמשיל אותי, ואם אנצח אני, הנה מן הדין ראוי לי הממשלה, וכאלו אמר לא כן הוא, כי אם מיד קודם המלחמה תמשילו אותי:

פסוק י
ה' יהיה שמע. ויהיה הוא לעד:
כדברך. להמשיל אותך מיד:

פסוק יא
וישימו וגו'. מיד עשאוהו לראש טרם צאתם למלחמה:
את כל דבריו. דברי תפלתו ותחנוניו:
לפני ה'. כי שם נקבצו רבים מישראל והשכינה שורה על רוב צבור (סנהדרין לט א) (ועל שבמצפה נצח יהושע כל המלכים הנאספים עליו (יהושע יא ד), לזה קבעוה למקום קבוץ. כן נקבצו שמה בפילגש בגבעה (לקמן כ א), וכן בימי שמואל (שמואל א י יז), כשהמליך את שאול:

פסוק יב
מה לי ולך. רצה לומר, מה האיבה והשנאה אשר בינינו, מה לי עליך ומה לך עלי, ולפי שמנוהו לראש, תלה הדבר בעצמו:

פסוק יג
בשלום. מבלי מריבה ומלחמה:

פסוק טו
את ארץ מואב וגו'. רצה לומר, אם המחוז (ההיה) היתה מאז של מואב ועמון, הנה בעת שלקחה ישראל לא היתה עוד ארצם, כאשר יפרש במקראות שלאחריו:

פסוק יז
אעברה נא. לבוא אל ארץ כנען:

פסוק יח
ממזרח שמש. במזרחה של מואב:
כי ארנון וגו'. ארנון הוא התחלת גבול מואב, והמה חנו בהעבר מזה:

פסוק יט
עד מקומי. ארץ כנען, מקום אשר נתן לי ה':

פסוק כ
ולא האמין. כי חשב לרמותו באו, ויכבשו ארצו:

פסוק כב
מארנון וגו'. אם כן, המחוז ההוא לקחו מסיחון, אשר כבש הוא מאז ממואב ומעמון:

פסוק כג
מפני עמו ישראל. לשירשו הם, ולא שיוחזר לך, וזה שאמר 'ואתה תירשנו', בתמיהה:

פסוק כד
אשר יורישך כמוש. בדרך לעג אמר:

פסוק כה
הרוב רב. וכי עשה הוא מריבה עם ישראל בעבור המחוז ההוא, עם כי יש בה גם משל מואב:

פסוק כו
בשבת ישראל. רצה לומר, בהיות ישראל יושבין בחשבון וכו': שלש מאות שנה (רצה לומר, קרוב לשלש מאות שנה, ועיין בחשבון שנות הדורות "סדר עולם" פרק יב):
ומדוע לא הצלתם. מיד ישראל:

בעת ההיא. במשך הזמן הזה:

פסוק כז

לא חטאתי לך. לחרחר ריב עמדי להתנקם בי, כי לא עשיתי לך מאומה רע:

ישפט ה' השפט. רצה לומר, ה' שהוא שופט כל הארץ, ישפוט היום בין וכו', וסרס המקרא:

פסוק כט

רוח ה'. רוח גבורה מה' ואומץ הלב:

עבר בני עמון. להלחם בהם בארצם:

פסוק לא

והיה לה'. רצה לומר, אם יהיה דבר שאין ראוי להעלות לעולה, יהיה קדש לה', שיתמיד בקדושה ולא ישתמש לחולין:

והעליתהו. אז אקריבו עולה, אם יהיה דבר הראוי לעולה:

פסוק לג

ועד באך. עד המקום אשר תבוא בה אל מנית, וכאלו ידבר מול האדם היודע המקום:

עשרים עיר. במרחק המקום ההוא היו עשרים עיר, והכה כולם:

פסוק לד

אין לו ממנו. יתכן שאשת יפתח היו לה בנים מבעלה הראשון, ויפתח גדלם ולבנים יחשבו לו, ולזה אמר 'אין לו ממנו' רצה לומר, מעצמו, מפרי בטנו, לא היה לו בן וכו':

פסוק לה

ואת היית בעכרי. רצה לומר, מהראוי לחשוב אותך בין שאר העוכרים אותי, כי לא נופלת את מהם:

פציתי פי. להקדיש לה' היוצא לקראתי:

פסוק לו

אחרי וגו'. רצה לומר, הואיל ונתקיים התנאי שאמרת (פסוק ל), אם נתון תתן וכו', אם כן, חל הנדר:

פסוק לז

יעשה לי הדבר הזה. והוא שירף ידו ממנה שני חדשים, לבל עשות עמה מה שנדר, עד כלותם:

וירדתי. כי מקום יפתח היה בהר הגבוה שבהרים אשר סביב, ולזה אמרה 'וירדתי על ההרים', ולפי שהנדר היה להפרישה מבני אדם, ושתתבודד בעבודת ה' וכאשר עשה לה, לזה שאלה שעוד שני חדשים תלך לנפשה להשביע עינה, עד לא תתבודד:

ואבכה על בתולי. רצה לומר, על שלא תנשא לאיש ותשאר בתולה (כי הבכיה מועלת להפיג הצער):

אנכי ורעותי. אלך אני ורעותי עמי:

פסוק לח

וישלח אותה. נתן לה רשות ללכת לנפשה:

פסוק לט

ויעש לה וגו'. הפרישה מבני אדם לשבת בודדה עוסקת בעבודת ה', ורבותינו זכרונם לברכה אמרו (תענית ד א) שנדר להקריב עולה את כל היוצא וכו', וכן עשה נדרו:

והיא לא ידעה איש. רצה לומר, כאשר נדר, כן עשה, והיתה פרושה מאיש:

ותהי חק בישראל. הוא מה שיאמר במקרא שלאחריו:

פסוק מ

מימים ימימה. בכל שנה ושנה כל ימי חייה:

לתנות. לדבר על לבה, להפיג צערה ולשמחה:

ארבעת ימים בשנה. בכל שנה נתעכבו אצלה ארבעה ימים:

פרק יב

פסוק א

איש אפרים. קרא כל השבט בלשון יחיד:

צפונה. אל מקום יפתח:

נשרף עליך. רצה לומר, בשעה שאתה בו, ואז תשרף גם אתה:

פסוק ב

איש ריב. פעמים רבות הייתי אני ועמי בעלי מריבה עם בני עמון, ומאז צעקתי אליכם להושיע לי, ולא שמעתם אלי (ויתכן שהיה זה בעודו יושב בארץ טוב):

פסוק ג

ואראה. וכאשר ראיתי כי אינך מושיע לי בשום פעם, ואמרתי, מה לי לזעוק עוד:

ואשימה נפשי בכפי. רצה לומר, כמו המחזיק דבר מה בכפו, הנה, בקל יפול כאשר יפתח, כמו כן סכנתי את נפשי 'ואעברה' במלחמה, עם כי היה נוח הדבר שאפול בידם, כי במתי מעט ירדתי במלחמה:

ויתנם ה' בידי. רצה לומר, הואיל וה' נתנם בידי, למה אם כן תלחמו בי היום, כי אם הייתי מנוצח, היה הדין עמכם בצד מה, כי אז יכלתם לומר, אילו קראת לנו בזה הפעם אחר שהעמידוך ראש בגלעד, היינו הולכים גם אנו ברוב עם והיינו מנצחים, אבל עתה, על מה זה תתרעמו:

פסוק ד

כי אמרו וגו'. רצה לומר, מה שהגלעדים הרבו להכות בבני אפרים בשטף אף, היה על כי בני אפרים בזו אותם ואמרו להם 'פליטי אפרים' וכו', רצה לומר, כערך הפחותים שבבני אפרים, כן אתם בני גלעד נחשבים בתוך בני אפרים ובתוך בני מנשה, ואפילו המכובדים שבכם נחשבים בעיני כל בני יוסף כהפחותים שבבני אפרים:

פסוק ה

מעברות. רצה לומר העמידו שומרים במקום מעבר הירדן, אשר יעברו בו בני אפרים:

כי יאמרו. כאשר אמרו אעבור הירדן:

פליטי אפרים. בני אפרים הנשארים מן החרב, או רצה לומר, הפחותים, כי החשובים היו ידועים וניכרים, ולא היו צריכים לשאול אם הוא אפרתי:

האפרתי אתה. אם מבני אפרים אתה:

ויאמר לא. וכאשר אמר לא:

פסוק ו

אמר נא. רצה לומר, אז היו מבחינים לדעת אם הוא אפרתי או לא, ואמרו לו, אמור 'אעבור שבולת המים':

ויאמר סבלת. וכאשר אמר 'סבולת', כדרך האפרתים שאומרים במקום השי"ן סמ"ך:

ולא יכין. ולא היה יכול לכוון לדבר כהוגן וכראוי, אז אחזו אותו וישחטוהו:

פסוק ז

בערי גלעד. באחד מערי גלעד, או שחלקו עצמותיו וקברו בכל עיר ועיר, לזכרון שהציל את כולם מיד בני עמון:

פסוק ח

אבצן. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא בתרא צא א) שהוא בועז:

פסוק ט
שלח החוצה. רצה לומר, השיאן לאנשים:
הביא לבניו. להנשא להם (וספר מגודל הצלחתו שהשיא בחייו כל בניו, עם כי רבו):

פסוק יד
רכבים וגו'. ודבר חשיבות הוא זה:

פרק יג

פסוק א
ארבעים שנה. המה התחילו קודם שעמד שמשון, ונכללו בימיו ובתחילת ימי עלי הכהן:

פסוק ב
ואשתו עקרה. ולתוספת ביאור אמר 'ולא ילדה':

פסוק ג
והרית. תהיי הרה:

פסוק ד
ועתה. מעתה שמרי עצמך ואל תשתי וכו':
כל טמא. כי אם חולין בטהרה, ורבותינו זכרונם לברכה אמרו (סוטה ט ב) 'טמא', רצה לומר, דברים האסורים לנזיר:

פסוק ה
כי הנך הרה. רצה לומר, בעבור זה תהיי נשמרת מאלה הדברים, כי הנך תהיי הרה ותלדי בן, ותער לא יעלה על ראשו להסיר שערו, כי מעת צאתו מן הבטן יהיה נזיר לשם ה', ולזאת גם בעת ההריון תהיי נשמרת מהדברים האסורים לנזיר:
והוא יחל להושיע. רצה לומר, תשועתו תהיה התחלה ובלא גמר וכן היה, כי עם שפעמים הרבה הכה בפלשתים, מכל מקום מיד השיב ימינו אחור ולא נלחם עוד בכדי לנצחם, מה שאין כן שאר השופטים, כאשר התחילו להכות בגוים לא השיבו ידם, עד אשר עשו כאשר תמצא ידם:

פסוק ו
איש האלהים. חשבה שנביא היה:
נורא מאד. צורת פניו הוא נורא ומאויים, כמראה המלאך:
אי מזה. מאי זה מקום הוא, כי את שמו לא הגיד לי כאשר שאלתיו, ולזה לא שאלתי למקומו, הואיל ואינו מגיד:

פסוק ח
אשר שלחת. להנבאות לאשתי:
מה נעשה. כי אולי מהצורך לעשות עמו דבר נוסף על שאר נזירות על היותו מן הבטן:
היולד. אשר יולד:

פסוק ט
בקול מנוח. רצה לומר, למלאות שאלתו, עם שלא הוצרך, שהרי לא הוסיף דבר:

פסוק י
ביום. רצה לומר, ביום הידוע, אשר אמרתי לך מאז:

פסוק יא
אחרי אשתו. כי היא לבדה ידעה המקום אשר נראה בו:
האתה. בה"א השאלה:

פסוק יב
עתה יבא דבריך. רצה לומר, עד הנה הייתי כמסתפק אם יתקיימו דבריך, אבל עתה הואיל ובאת שנית על ידי תפלתי, נראה אם כן שדבר ה' הוא, ובודאי יבוא דבריך, לזאת אשאלך והודיעני, מה יהיה משפט הנער, איך להתנהג עמו, ומה המעשה אשר אעשה לו:

פסוק יג
מכל אשר אמרתי וגו'. רצה לומר, אין משפט הנער להוסיף עליו על שאר נזירות, רק ההוספה היא אשר גם האשה, אמו, תשמר מכל אשר אמרתי:

פסוק יד
מכל וגו'. רצה לומר, וזהו שאמרתי מכל וכו':
כל אשר. אין לעשות עוד, רק תשמור כל אשר צויתיה:

פסוק טז
אם תעצרני. אף אם תעצרני לא אוכל, ורצה לומר, אם כוונתך לעצרני לעשות גדי העזים למאכלי, הנה לא אוכל; ואם כונתך לעצרני עד שתעשה עולה, הלא 'לה' תעלנה', ומה לעצור אותי:
כי לא ידע. כי אם ידע, בודאי לא היה דעתו להאכיל למלאך, ולא היה אם כן מהצורך לומר לו, לא אכל בלחמך:

פסוק יז
כי יבא דברך. כאשר יתקיימו דבריך נעשה לך כבוד, לזה הודיענו מה שמך, לדעת את מי נכבד, כי פן לא נכירך אז:

פסוק יח
למה זה וגו'. רצה לומר, אין רצוני בכבוד, ואם כן למה זה תשאל:
והוא פלאי. ועוד, שהוא מכוסה ונעלם, ואין לגלותו:

פסוק יט
לה'. להיות עולה לה':
ומפלא לעשות. המלאך עשה פלאים להוציא האש מן הצור:
רואים. מסתכלים במעשיו:

פסוק כ
השמימה. למעלה, לצד השמים:
רואים. כשעלה בהלהב:

פסוק כא
ולא יסף עוד. משעלה בהלהב, לא היה עוד נראה להם:
אז. כשראה כל זאת, הבין מנוח שמלאך היה:

פסוק כב
אלהים. מלאך אלהים:

פסוק כג
לא לקח. לא היה מקבלם ברצון לשהאש תאכלם, ולא היה מראה לנו את כל אלה הנפלאות שעשה המלאך להוציא האש:
וכעת. רצה לומר, ואם היא כאותו העת שאמרת, רצה לומר, עת מיתה, לא היה אם כן משמיענו הבשורה ההיא, כי איך תתקיים אם נמות מהרה:

פסוק כה
ותחל רוח ה' לפעמו. רוח גבורה מה' התחילה להוליכו במחנה דן, להראות בה גבורות ונפלאות:
בין צרעה. מחנה דן היתה עומדת בין צרעה וכו' (והם אלו שהיו בנחלת יהודה):

פרק יד

פסוק ב
קחו אותה וגו'. כי גיירה טרם לקחה, לשיהיה לו בה קדושין (ראה רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכות יד טז):

פסוק ד
מה' היא. ה' נתן זאת בלבו:
כי תואנה. כי בדבר זה יהיה הוא מבקש מפלשתים עלילה להרוג בהם:
מושלים בישראל. ואם הכה בהם בלא עלילה, היו הפלשתים חושבים שבני ישראל הסיתוהו והיו נוקמים מהם, מה שאין כן על ידי עלילה, כי אז יאמרו שמדעתו עשה:

פסוק ה
לקראתו. בהיותו לבדו:

פסוק ו
כשסע הגדי. רצה לומר, בקלות, כמו שקורעין את הגדי:
ומאומה אין בידו. לא היה בידו דבר מה מכלי זיין להעזר בו:
ולא הגיד. על כי לא היה נחשב בעיניו לגודל גבורה להתהלל בדבר:

פסוק ז
וידבר לאשה. שמשון עצמו דבר עמה, להכיר בה אם היא משכלת:
ותישר בעיני שמשון. גם בזה, כי מצא בה חכמה:

פסוק ח
וישב. כי מתחלה עשה רק שידוכין וחזר לבית אביו, ואחר זמן שב לקחתה:
ודבש. מן הדבורים היה בה הדבש:

פסוק ט
וירדהו. מגוית האריה רדה הדבש אל כפיו:
הלוך ואכל. בעת ההלוך היה אוכל:

פסוק י
וירד אביהו. מתחלה ירד אביו להכין צרכי המשתה, כי שמשון עשה שם המשתה משלו, כי כן דרך הבחורים לעשות המשתה משלהם בעת הנשאם, ולזה ירד אביו בתחלה להכין הכל:

פסוק יא
כראותם. כאשר ראו האשה ואביה את שמשון בא אחר אביו:
ויהיו אתו. לדבר עמו ולשמחו:

פסוק יב
אחודה וגו'. אשאל אתכם חידה ואם תגידו ביאור החידה במשך ימי המשתה:
ומצאתם. רצה לומר, אם תבינו לאמיתת הדבר:

פסוק יג
חודה. רצה לומר, אמור החידה, ולתוספת ביאור אמרו, חידתך:

פסוק יד
מהאוכל. מהדבר האוכל זולתו, יצא דבר מאכל, ומדבר חזק, יצא דבר מתוק:

פסוק טו
ביום השביעי. לא לימי המשתה אלא על יום השבת יאמר, והיה רביעי לימי המשתה, ובעבור כי בשבת לא התמיד שמשון לשבת עמהם, מצאו מקום לדבר אל האשה:
ויגד לנו. רצה לומר, לך יגיד לצרכנו, כי תשובי ותגידי לנו:
הלירשנו. וכי לרשת אותנו קראת לנו על המשתה, בתמיהה:
הלא. כי לא לרשת, ורצה לומר, הקריאה היתה לשמוח ולא לרשת, ועתה ראינו שהכוונה היתה לרשת:

פסוק טז
לא הגדתה. הביאור מן החידה:

פסוק יז
שבעת הימים. רצה לומר, עד כלות שבעת הימים:
אשר היה להם המשתה. רצה לומר, אשר הדרך לשמוח בהן, והיא בכתה:
כי הציקתהו. היתה דוחקת אותו מאוד, ומנעה עצמה ממנו, וכדומה:

פסוק יח
בטרם יבא החרסה. בעוד לא עבר יום השביעי, שהוא סוף הזמן שקבעו:
מה מתוק. אין דבר יותר מתוק מדבש:
לולא חרשתם. רצה לומר, אם לא גלתה לכם אשתי, לא הייתם יודעים החידה, ואמר בלשון משל או שאמר, אם לא היתה חתירת מחשבותיכם באמצעות אשתי לשהיא תחקור ממני להגיד לכם, לא מצאתם חידתי (ולפי שמלת 'חרישה' היא משותפת לחרישה ממש ולחתירת המחשבה, כינה אשתו בשם 'עגלה' המלומדת לחרוש, והיא מליצה נאותה):

פסוק יט
ויחר אפו. על אשתו, בעבור שגלתה מצפונו:

פסוק כ
ותהי וגו'. נשאת לחברו אשר נתחבר לשמשון לשושבין:

פרק טו

פסוק א
בגדי עזים. זכר בה בהבאת גדי עזים לה, למנה:
אבאה וגו'. לשכב עמה, להיות אצלה:

פסוק ב
כי שנא שנאתה. בראותי כי חרה לך על שגלתה מצפונך:

פסוק ג
נקיתי וגו'. הפעם הזאת אהיה נקי מפלשתים כאשר אעשה להם רעה, כי לא יחשבו לי לאשמה, על כי מהראוי להרע עמהם:

פסוק ה
וישלח. שלחם לנפשם בין הקמות:

פסוק ו
ויאמרו. הרואים אותו שעשהו:
וישרפו. לפייס את שמשון:

פסוק ז
אם תעשון כזאת. רצה לומר, לכן אשר עשיתם כזאת לנקום נקמתי, לא יהיה לי עמכם איבת עולם, רק אנקום בכם פעם אחת, ואחר זה אחדול מלנקום:

פסוק ח
שוק על ירך. תרגם יונתן, פרשין עם רגלאין, דימה את הפרשים רוכבי סוסים אל הירך שהוא בגובה הרגל, והולכי רגלי, דימה לשוק שהיא בתחתית הרגל:

פסוק יא
עשית לנו. כי הלא ינקמו בנו:
כאשר עשו לי. שלא מיחו באשתי מלהנשא לאחר:

פסוק יב
לאסרך ירדנו. כי הפלשתים גזרו עליהם לאסרו ולהביאו:
השבעו לי. רצה לומר, אמסור עצמי בידכם אך השבעו לי על הדבר שרק תאסרו אותי כי ירא אני פן תפגעון בי:

פסוק יד
הוא בא. כי לא אסרו כי אם ידיו, ולא רגליו:

הריעו. תרועת שמחה:
כפשתים. חלושים, כפשתים אשר נחרכו באש:
וימסו. כאלו נמסו מעל ידיו העבותים שנאסר בהם:

פסוק טו
לחי חמור טריה. לחי לחה מן חמור:

פסוק טז
בלחי החמור. בלחי של חמור עשיתי חמרים, והוא לשון הנופל על לשון:
הכיתי. הרגתי, הוסיף לפרש דבריו:

פסוק יז
רמת לחי. על שם שהשליך שם את הלחי, כי התרגום של 'וישלך', הוא 'ורמא':

פסוק יח
ועתה אמות בצמא. אם אשב פה:
ונפלתי. אז אפול ביד הפלשתים הערלים, אם אבוא העיר לרוות צמאוני:

פסוק יט
ויצאו ממנו. בנס, נעשה מעין תחת המכתש ויצאו המים דרך הבקע:
ותשב רוחו ויחי. אמר בדרך גוזמא והפלגה, כאלו יצאה רוחו ושבה אחרי זה ונעשה חי:
שמה. של המעין ההוא:
עין הקורא. רצה לומר, מעין הבא על ידי הקורא לה', אשר היא במקום לחי, רצה לומר, רמת לחי:
עד היום הזה. היא שמה אשר נקרא לה:

פסוק כ
בימי פלשתים. בימים שמשלו פלשתים בישראל:

פרק טז

פסוק ב
לעזתים לאמר. לאנשי עזה נאמר:
ויסבו. סבבו בעיר לבקשו, כי לא ידעו לאיזה בית נכנס:
בשער העיר. להרגו בבואו לצאת מן השער:
ויתחרשו. שתקו, ועשו עצמם כאלו אינם יודעם ממנו, ולבל יהיה נשמר מהם, או כל הלילה חשבו מחשבות איך להמיתו:

לאמר. ואמרו נמתין עד אור הבוקר בבואו לצאת דרך השער, ונהרגנו אז:

פסוק ג

ויאחז. כי מצאם נעולות:

ויסעם. עקרם ממקומם עם הבריח המבריח לנעול הדלתות:

פסוק ה

פתי אותו וראי. רצה לומר, פתיהו שיאמר לך, ואל תאמיני בו עד שתראי בנסיון שהאמת אתו:

במה. בעבור מה גדול כוחו כל כך, ובמה יותש כוחו לשנוכל לאסרו ולענות אותו ביסורים:

איש. כל איש ואיש מאתנו:

פסוק ו

ובמה תאסר. באיזה דבר תאסר לשיוכל מי לענותך לבל תוכל לנתק המאסר, ודבריה כאומר, הראה לי חיבה יתירה וגלה אלי מצפוני לבך:

פסוק ז

אשר לא חרבו. כפל הדבר לתוספת ביאור:

כאחד האדם. כשאר כל אדם:

פסוק ח

ותאסרהו בהם. לבחון אם אמת הדבר:

פסוק ט

והאורב יושב. שאם תראה שאמת הדבר, יקחוהו:

ותאמר אליו. אחר שאסרה אותו, אמרה לו, אתה שמשון, פלשתים באו עליך, בכדי שיתחזק לנתק היתרים, ואם ינתקם, תאמר שלנסותו עשתה, ואם לא יוכל לנתקם, הרי האורב מוכן:

בהריחו אש. רצה לומר, כשהוא קרוב אל האש ורק מריח את האש, והוא מלשון מליצה:

ולא נודע כחו. לא היה נודע בזה תכלית גבול כחו, כי לדבר קל היה נחשב למול כחו, ובקלות נתקם:

פסוק י

עתה הגידה. אמיתת הדבר:

פסוק יג
עד הנה וגו'. רצה לומר, אם רצית להתל בי בדרך שחוק, הן עד הנה התלת בי ועשית את שלך, אבל עתה הגידה לי האמת ואל תוסיף התל בי:
שבע מחלפות. שבעה תלתלי הראש, כי נזיר היה וגדל שער ראשו:
עם המסכת. עם השתי המסודר לאריגה, ורצה לומר כאשר תעשה כזאת, אז יותש כחי ובכל דבר אשר תאסרני, לא אוכל לנתקם מעתה:

פסוק יד
ותתקע ביתד. אחר שארגה המחלפות אשר חשבה שבזה יותש כחו, בקשה לנסות הדבר, ותקעה המחלפות כשהם ארוגים עם המסכת, לתחבם בחוזק רב סביב יתד הארג לראות אם יוכל לשמטם:
וייקץ משנתו. כי מה שאסרתו בתחלה ביתרים ובעבותים, עשתה כשהיה נעור, אולם לארוג תלתלי הראש לא היה מניח אם היה נעור, שהרי הנזיר אסור אפילו לסרוק ראשו פן יתלוש השער (נזיר מב א), ולזה ארגה כשהוא ישן:
ויסע. כשבא לשמוט שער ראשו, עקר היתד עם המסכת הכרוך בו, הנארג עם שער ראשו:

פסוק טו
ולבך אין אתי. רצה לומר, אהבתך מן השפה ולחוץ ולא בלב שלם:

פסוק טז
הציקה. צערה אותו בדברים כל יום ויום:
ותאלצהו. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוטה ט ב), שהיתה שומטת עצמה מתחתיו בשעת התשמיש:
ותקצר נפשו למות. לא היתה דעתו רחבה עליו, עד כי היה קרוב למות:

פסוק יז
כל לבו. כל מצפון לבו:
אם גלחתי. כאשר אתגלח, יסור כחי הרב:

פסוק יח
ותרא וגו'. כי ניכרין דברי אמת (סוטה ט ב), על כי ראתה אותו נוהג נזירות:
עלו הפעם. רצה לומר, בואו והבו שכרי:
הכסף. שהבטיחו לה בשכרה:

פסוק יט
לאיש. למי שדרכו לגלח:
ותגלח. על ידי מצוותה אשר צוותה לגלח:
ותחל לענותו. גילוח השער יקרא התחלת העינוי, כי בזה סר כחו ומוכן הוא להיות מעונה ביד פלשתים:

פסוק כ
ויאמר. חשב לומר, אצא גם עכשיו, כמו בפעמים הקודמים, ואתחזק לנעור מהשינה ולהראות גבורות, ולזה לא ברח מפניהם:
כי ה' סר. בהגלח שער ראשו, סר ה' מעליו וסר כחו:

פסוק כא
ויהי טוחן. ברחים של יד, והיא מלאכה כבדה ובזויה:

פסוק כב
כאשר גלח. כמספר שבע המחלפות אשר גלח:

פסוק כג
לזבח וגו'. בחשבם שהעבודה זרה שלהם מסר את שמשון בידם:
ולשמחה. גם בעבור השמחה נאספו לשמוח ברבת עם:
ויאמר וגו'. בעת זבחם לעבודה זרה, ובשמחתם אמרו, נתן וכו':

פסוק כד
ויראו אתו. ראוהו מרחוק, כשהוא בבית האסורים:

פסוק כה
כטוב לבם. באכילה ושתיה:
וישחק לנו. רצה לומר, ישמח אותנו בספור גבורותיו וכדומה:
ויצחק. שמח לפניהם כדרך המשמח:

פסוק כו
המחזיק בידו. על כי נקרו עיניו, היה מי מחזיק בידו והוליכו הדרך אשר ילך בה:
הניחה אותי. הרף ידך ממני, בכדי שאוכל למשש בידי את העמודים וכו', בכדי שאשען עליהם:

פסוק כח
האלהים. רצה לומר, חזקני נא אתה אלהים:

נקם אחת. עוד פעם אחת אנקום מפלשתים על מה שנקרו שתי עיני ורבותינו זכרונם לברכה אמרו (במדבר רבה ט) שאמר, מה שנקרו עין אחת אנקום, והשנית תהיה שמורה לעולם הבא:

פסוק כט

וילפת. אחז העמודים וסמך ידו עליהם:

אחד. עמוד אחד אחז בימינו וכו':

פסוק ל

תמות וגו'. אהיה נהרג עמהם, רצה לומר, כל כך אני חפץ במיתתם, עד שאהרג עצמי עמהם:

ויט. הטה העמודים בידיו:

רבים. מרובים במספר:

פרק יז

פסוק ב

לקח לך. נלקח ממך בגנבה:

ואת אלית. קללת את הגנב:

וגם אמרת באזני. אמרת הקללה באזני כאלו חשדת אותי ואמרת שהכסף הוא אתי:

אני לקחתיו. עתה מודה אני שלקחתיו אני:

ברוך בני לה'. רצה לומר, הקללות שקללתי לא יחולו בך, אך ברוך תהיה הואיל והודית:

פסוק ג

הקדש הקדשתי. בהיותו עוד גנוב, הקדשתיו באם ימצא הגנב:

מידי לבני. לתנם מידי ליד בני, לעשות מהם דמות ומסכה (ולא היתה עבודה זרה ממש, אבל עשויה היא למחשבות אחרים להוריד עליה כחות עליונות להיות אמצעי, ולפי הטעות אמרה לה'):

ועתה. הואיל ונמצא הכסף, משיבה אני אותו לך, ונתנה הכסף לבנה:

פסוק ד

וישב. חזר הבן והשיב הכסף לאמו, כאומר, הואיל ויצאה הגנבה מתחת ידי, לא אשוב עוד לקחתה:

ותקח אמו. וכשקבלה שוב את הכסף, נתנה לצורף מאתים בשכר פעולתו, ומתשע המאות נעשה הדמות ומסכה:

פסוק ה
לו בית אלהים. היה לו בית מוכן לעבודת הדמות, ולזה שמה אמו את הדמות ומסכה בביתו:
ויעש אפוד ותרפים. את אלה עשה משלו, מלבד הדמות ומסכה אשר משל אמו:
וימלא. מיכה חנך אחד מבניו לכהן לפניו ולעשות עבודת הדמות:

פסוק ו
אין מלך בישראל. ולזה עשה כל איש הישר בעיניו, ולא היה מי שימחה ביד מיכה, וכתב ב'סדר עולם' (פרק יב) שזה היה, בימי כושן רשעתים, קודם שעמד עתניאל:

פסוק ז
מבית לחם יהודה. לפי שגם בנחלת זבולון היתה עיר הקרויה גם כן בית לחם, כמו שכתוב ביהושע (יט טו), לזה אמר 'מבית לחם יהודה'; ולתוספת ביאור אמר 'ממשפחת יהודה', ורצה לומר, העיר בית לחם היתה מנחלת משפחת יהודה:
והוא לוי. הנער היה לוי והיה גר בבית לחם:

פסוק ח
באשר ימצא. מקום נאות וכשר להחיות נפשו:
לעשות דרכו. ללכת לדרכו דרך בה:

פסוק ט
לוי אנכי. כאומר, נכון אני ללמוד ולהורות, כמו שכתוב בשבט לוי (דברים לג י), יורו משפטיך ליעקב וכו':

פסוק י
לאב. רצה לומר, למורה ולמלמד:
וערך בגדים. רצה לומר, בגדים כסדר הצריך:
וילך הלוי. הלך אחר דבר מיכה ועצתו:

פסוק יא
כאחד מבניו. אשר מלא ידיו מאז לכהן:

פסוק יב
וימלא מיכה. מוסב למעלה (פסוק יא), שאמר שהיה לו כאחד מבניו, כי מלא ידיו לכהן:

פסוק יג
עתה ידעתי. כי בעוד היות בני לכהן, היה שלא כדת, כי הכהן ראוי להיות מבני לוי, אבל עתה ייטיב לי ה' כי היה לי הלוי לכהן, והרי הוא הכהן ממש:

פרק יח

פסוק א

אין מלך. כי אם היה מלך, היה הוא לוחם מלחמות העם עם כל עמו ולא שבט לבד:
כי לא נפלה לו. להיות בה די צרכו:
עד היום ההוא. עד אשר כבש לעצמו מחוץ לגבול ארץ ישראל:
בתוך שבטי וגו'. מוסב למעלה, לומר לא נפלה לו די צרכו בהנחלה הנחלקת לו בתוך שבטי ישראל:

פסוק ב

ממשפחתם. אחד מכל משפחה:
מקצותם. מהקצינים שבהם, וכאשר שלח משה נשיאי העדה:
מצרעה ומאשתאול. מנחלת יהודה היו (יהושע טו לג), ובני דן ישבו בהם כגרים:
את הארץ. היא 'לישׁ' האמור בענין (להלן פסוק ז):
עד בית מיכה. סמוך לבית מיכה:

פסוק ג

המה עם בית מיכה. כשהמה היו סמוך לבית מיכה, הכירו את קול הנער בדברו עם מי:
שם. אל הבית:
מי הביאך וגו'. רצה לומר, אצל מי אתה ומה מלאכתך, ומה הניתן לך בשכרך:

פסוק ד

כזה וכזה. סיפר להם כל המאורע:

פסוק ה

שאל נא. כי טעו וחשבו שיש בו ממש להוריד על עצמו כחות עליונות ולהגיד עתידות:

פסוק ו

ויאמר להם. אחר ששאל, אמר להם דרככם הוא מול ה' להשגיח בה ולהצליח אתכם:

פסוק ז

יושבת לבטח. רצה לומר, אינם נשמרים ממלחמה, והיא כדרך צידון היושב שוקט ובוטח ואינו נשמר ממלחמה:
ואין מכלים. אין בארץ מי שיכלים אפילו בדבור, כי לא הורגלו במלחמה וקטטה:
יורש עצר. יורש ארצם עצור מהם, רצה לומר, אין להם יורש ארצם ללחום לאחר זה בעבור הארץ:

ורחוקים המה. ונכבש הארץ עד לא יהיה נשמע להם (ואולי היה מדרך צידונים לעמוד בעזרת כל נרדף):
ודבר אין להם. אין להם ברית כרותה עם מי לשיבוא בעזרתם:

פסוק ח

צרעה וגו'. אל צרעה וכו':
מה אתם. רצה לומר, מה אתם משיבים, ומעניינו תבין חסרונו:

פסוק ט

ואתם מחשים. רצה לומר, אתם היו מחשים לבל יודע לאיש פן יקדמנו מי משבט אחר, ואל תעצלו ללכת וכו', כי עם כל זה פן יודע למי:

פסוק י

כבואכם. כאשר תבואו, אז מיד תבואו אל עם בוטח, רצה לומר, לא תצטרכו ללכת דרך אשר תמצא אתכם בה מלחמה:
רחבת ידים. מקום רחב להחזיק את כולכם כאשר יתן ה' אותה בידכם:
אין שם מחסור וגו'. רצה לומר, עם שאינה מארץ ישראל, מכל מקום אין נחסר בה ממה שיש בארץ ישראל; או רצה לומר, לא נחסר בה מכל דבר שיש בעולם:

פסוק יב

בקרית יערים. רצה לומר, סמוך לה:
למקום ההוא. מקום החניה:
אחרי. לא לצד צרעה ואשתאול שבדן, כי אם מהעבר מזה (והיא בין צרעה ואשתאול שהיו בנחלת יהודה):

פסוק יד

ההולכים לרגל. אשר הלכו מקודם לרגל:
הידעתם. רצה לומר, וכי ידעתם, הלא אינכם יודעים אשר נגד לכם יש כאן אפוד וכו':
דעו מה תעשו. רצה לומר, הכינו עצמכם ולקחתם:

פסוק טו

ויסורו שמה. המרגלים הלכו לבית מיכה:
בית מיכה. אשר היה בבית מיכה:

פסוק טז

חגורים. כשהם חגורים וכו':
אשר מבני דן. מוסב על 'שש מאות איש':

פסוק יז
ויעלו. כי המרגלים חזרו עם הלוי אל הששׁ מאות איש, ובדבר הלוי עמהם עלו המרגלים מהם, ושבו ובאו לבית הלוי ולקחו את הפסל וכו':
והכהן. הלוי הזה העשוי לכהן, היה 'נצב פתח השער' וכו':

פסוק יח
ואלה. המרגלים באו אז לבית מיכה ולקחו את פסל וכו', ולא היה אז הכהן בביתו:
ויאמר אליהם הכהן. כאשר באו אל המחנה ובידם הפסל וכו', אמר להם, מה אתם עושים, רצה לומר, למה תקחום:

פסוק יט
שים ידך על פיך. לסתמו לבל ישמע קולך:
והיה לנו. ותהיה לנו למורה ולמלמד:
הטוב. וכי טוב יותר להיות 'כהן לבית איש אחד', או טוב יותר להיות כהן 'לשבט בישראל', ואם כן הלא לטובה יחשב לך:

פסוק כ
וייטב לב הכהן. הוטב בלבו דבריהם, ויקח מידם את האפוד וכו' לשאת אותם בעצמו, ובא בקרבם ללכת באשר ילכו:

פסוק כא
ויפנו. מן המקום ההוא והלכו לדרכם:
את הטף וגו'. מה שהביאו עמהם מביתם:
לפניהם. בחשבם פן ירדפו בני העיר אחריהם וילחמו הגברים עמהם, והטף וכו' ילכו לדרכם בעודם נלחמים:

פסוק כב
הרחיקו. כשהיו רחוקים מבית מיכה:
עם בית מיכה. סמוך לבית מיכה:

פסוק כג
ויקראו. המתין עד בואם לדבר עמהם:
ויסבו. בני דן הפכו פניהם מול מיכה, ואמרו, מה נחסר לך כי נאספת לרדוף:

פסוק כד
את אלהי. הפסל וכו':
ומה לי עוד. מה נשאר לי עוד בבית אשר לא לקחתם:

פסוק כה
עמנו. בהיותך עמנו:
אנשים מרי נפש. הכעסנים שיש בסיעתנו:
ונפש ביתך. הבאים עמך:

פסוק כז
שקט ובטח. לא היו נשמרים מן המלחמה:
ואת העיר שרפו. כי לא יוכלו לה כי אם על ידי השרפה, ולולא זאת לא שרפוה, כי הלא נתיישבו בה:

פסוק כח
ואין מציל. לא היה להם מציל:
כי רחוקה. וכבשוה עד לא נשמע להם:
ודבר. לא היה להם כריתת ברית עם מי:
אשר לבית רחוב. הסמוך לבית רחוב:
ויבנו. כי שרפוה במלחמה, כמו שכתוב למעלה (פסוק כז):

פסוק כט
אשר יולד. שלא נחשוב שראש המשפחה הבאה אל ליש היה שמו דן ועל שמו קראו שם העיר דן:
לראשונה. טרם שקראוה בשם דן:

פסוק ל
ויקימו להם. להיות לעבודה זרה ולעבדו:
ויהונתן. הוא הלוי הנזכר:
בן מנשה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא בתרא קט ב) שהוא משה, ומפני כבודו נאמר 'מנשה', ותלאו הנו"ן לדעת שאינה מן השם:
עד יום גלות הארץ. הוא גלות הארון שהיה בימי עלי (שמואל א פרק ד), ולזה לא אמר 'עד גלות ישראל', כי אז לבד הארון גלה ולא ישראל, ועד הזמן ההוא עמד הפסל, אבל לאחר זמן שעמד שמואל לשופט, בער אותם מן הארץ:

פסוק לא
וישימו להם. לאלוה ולעבדו:
כל ימי וגו' בשלה. מתחלת העמדתו עמד כל ימי וכו' בשלה, אבל אחר שגלה הארון משלה בימי עלי (שם שם) ועמד שמואל לשופט, בערו מן הארץ:

פרק יט

פסוק א

ומלך אין בישראל. כי אם היה מלך לא היה מה שהיה, כי המלך היה מעניש את החוטאים, ולא היו, אם כן, ישראל נלחמים זה בזה כאשר יסופר וכתב בסדר עולם (פרק יב), שגם זה היה בימי כושן רשעתים, קודם שעמד עתניאל:

פסוק ב

ותזנה עליו. סרתה מעליו, והלכה לבית אביה:

פסוק ג

לדבר על לבה. דברים טובים המקובלים על הלב, להשיבה אליו:

וצמד חמורים. אחד לו, ואחד לפילגשו בשובה לביתו:

ותביאהו. פילגשו ראתה אותו בחוץ והביאה אותו לבית אביה:

לקראתו. רצה לומר, בעת לכתו לקראתו:

פסוק ד

ויחזק בו. היה אוחז בו ולא עזבו ללכת מאתו:

וילינו שם. בהלילה שאחר שלשת הימים:

פסוק ה

סעד לבך. לבל יחלוש הלב, סעד אותו באכילת פת לחם:

פסוק ו

הואל נא. התרצה נא ולין פה:

וייטב לבך. באכילה ושתיה ובשמחת הלב:

פסוק ח

והתמהמהו. נתעכבו עד אשר נטה השמש לבית מערבה:

פסוק ט

רפה היום לערוב. כי קודם חצות השמש הולך ומתגבר, ואחר חצות הולך ורפה, ולזה אמר הנה השמש רפה ועומדת לשקוע:

הנה חנות היום. כי שיער בעצמו שלא יבוא היום אל ביתו, ובעל כרחו יחנה ללון במקום לא לו, ולזה אמר 'הנה חנות היום', רצה לומר, החניה אשר בהכרח תעשה היום, הלא טוב יותר לחנות וללון פה וייטב לבבך, ולא כן במקום אחר:

והשכמתם. אבל כשתלכו בהשכמה, תבוא בו ביום לאהלך, ולא תלין בדרך:

פסוק י
יבוס היא ירושלם. מחוז היה בירושלים ונקראת "יבוס' (יהושע טו סג), ודוד לכדה (דברי הימים א יא ד ו):

פסוק יא
עם יבוס. סמוך ליבוס:
והיום רד מאד. השמש ירדה מאוד וקרבה לשקוע:
ונסורה. נסור מהדרך לנכח עיר היבוסי:

פסוק יב
אל עיר נכרי. שרק גוים גרים בה:
ועברנו. לזה נעבור עד גבעה שהיא עיר ישראל:

פסוק יג
לך ונקרבה. רצה לומר, נמהר ללכת להתקרב לאיזה מקום ונלון בגבעה או ברמה, במקום שנוכל לבוא עד לא תשקע החמה:

פסוק טז
בני ימיני. מבני בנימין:

פסוק יח
עד ירכתי. רצה לומר, אני הולך 'עד ירכתי' וכו', כי משם אנכי, והלכתי עד בית לחם יהודה:
ואת בית ה'. עתה הולך אני בדרך מהלכי אל בית ה' אשר בשילה לזבוח לה', ועם כי אני הולך בדרך מצוה, עם כל זה אין איש מכניס אותי אל הבית:

פסוק יט
וגם תבן. רצה לומר, ואם בעבור המאכל לנו ולחמורינו אינם מכניסים, הלא 'גם תבן' וכו', ואם כן מה מידם אקח:
ולאמתך. היא הפילגש:
ולנער עם עבדיך. להנער אשר עם עבדיך, ואת עצמו ופילגשו קרא עבדיו בדרך המוסר, וכמו שאמר 'ולאמתך' על פילגשו; או אמר שיש בידו להאכיל לנערו עם עבדיו, ועל עבדי האיש הזקן אמר:
אין מחסור. אין שום דבר חסר ממני:

פסוק כ
שלום לך. רצה לומר, לא תפחד כי לא תלין ברחוב:

רק כל מחסורך עלי. רצה לומר, הואיל ויש עמך לאכול ולשתות, לא אתן לך מאומה ומה שבידך אכול, ורק כל הנחסר לך היא עלי וחוזר ומפרש 'רק ברחוב אל תלן', כי בית מלון לבד היא החסר לך ועלי היא:

פסוק כא

ויבל לחמורים. תקן המאכל לחמורים:

פסוק כב

המה מטיבים וגו'. באכילה בשתיה ובשמחת לבב:

פסוק כג

אל אחי. וחוזר ומפרש 'אל תרעו נא', רצה לומר, אל תעשו עתה הרעה ההיא:

אחרי. הואיל והאיש הזה בא לביתי, חוסו על כבודי ואל תעשו הנבלה הזאת לשכב אותו:

פסוק כד

וענו אותם. במשכב:

ועשו וגו'. בשאר עניני ניאוף:

פסוק כה

לשמוע לו. לקבל דבריו:

ויחזק האיש. כי לא רצתה לצאת, ואחז בה בעל כרחה להציל עצמו, בחשבו כאשר יראוה כי יפה היא, יתפייסו בה:

ויוצא. הוציא אותה אל החוץ:

וידעו אותה. במשכב:

ויתעללו בה. בשאר עניני ניאוף:

וישלחוה. שלחוה לנפשה כאשר עלה השחר, והוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם צאת השמש:

פסוק כו

לפנות הבקר. לעת שהבוקר פונה לבוא:

ותפול. מחמת חולשת רוב הבעילות נפלה בפתח ולא הוסיפה לקום, ושכבה עד אור הבוקר, ומתה:

אדוניה. הוא הבעל, ולפי שהיתה לו לפילגש, יחשב לאדון לה:

פסוק כז

נפלת. רצה לומר, שוכבת בשכיבה הבאה על ידי נפילה, וידיה היו מונחות על הסף:

פסוק כח
ויאמר אליה. עדיין לא הרגיש בה שמתה:

פסוק כט
וינתחה לעצמיה. חתכה לפי האברים, ולא חלק אבר אחד מהם:
לשנים עשר נתחים. ובכל אחד היו הרבה מהאברים:
בכל גבול ישראל. לכל שבט נתוח אחד, ולבנימין לא שלח, כי ממנו יצאה הרעה הזאת:

פסוק ל
כל הראה. נתח מנתוחי האשה:
שימו. רצה לומר, כל אחד אמר לחבריו שימו עצמכם להתבונן על הרעה ההיא, עשו עצה ודברו מה לעשות:

פרק כ

פסוק א
ויצאו. מעריהם:
כאיש אחד. רצה לומר, בהסכמה אחת:
למדן. מן 'דן' והוא 'לשם' אשר עמדה במקצוע מזרחית צפונית, עד באר שבע שעמדה במקצוע מערבית דרומית:
אל ה' המצפה. השראת השכינה היתה שם בעת התקבצם שמה:

פסוק ב
ויתיצבו פנות וגו'. רצה לומר, כל העם הבא, התיצבו כל שבט משבטי ישראל בפנה בפני עצמו, ולא עמדו מעורבבים:
בקהל וגו'. רצה לומר, המספר 'בקהל' וכו', היו 'ארבע מאות אלף' וכו':

פסוק ג
וישמעו וגו'. רצה לומר, עם כי שמעו שנאספו בני ישראל, לא חששו להם ולא הרגישו בדבר, ולזה דברו בני ישראל ושאלו זה לזה איך היה הדבר, ונתיעצו מה לעשות; או יאמר מבני בנימין שמעו כי עלו המצפה, וגם שמעו ששאלו 'איכה נהיתה', ותשובת האיש הלוי ועצת העם ואסיפתם את הכל שמעו, ולאחר כל זאת הוסיפו עוד לשלוח להם, ועם כל זה לא אבו לשמוע:

פסוק ד
איש האשה. הבעל של האשה הנרצחת:

פסוק ה
אותי דמו להרוג. ברור היה אצלו אם לא היה מניחם לעשות בו הנבלה הזאת טרם נתפייסו בפילגשו, היו הורגים אותו:
ותמת. מרוב בעילות האונס:

פסוק ו
ואשלחה. לעורר לב לנקום נקם:
כי עשו. על בני הגבעה יאמר:
בישראל. רצה לומר, בפרהסיא:

פסוק ז
הנה כלכם בני ישראל. רצה לומר, הלא כולכם עם קדוש, ורע עליכם המעשה, לזאת הבו לכם דבר עצה כי הדבר נוגע לכם בכלל:

פסוק ח
ויקם. נשארו קמים על עמדם:
לא נלך. עד יוגמר הדבר:

פסוק ט
ועתה וגו'. גם זה מדברי כל העם:
עליה. יעלו עליה בגורל, מי ילחם בהם ומי יקח צדה:

פסוק י
למאה לכל שבטי. מכל השבטים נקח עשר למאה, שהם יקחו צדה לתשעת החלקים היוצאים למלחמה:
לעשות לבואם. לעשות בבואם לגבע, כפי הנבלה אשר עשה, רצה לומר, לשלם כגמול ידם:

פסוק יא
אל העיר. אל גבע:
כאיש אחד חברים. רצה לומר, היו חברים בהסכמה אחת כאיש אחד:

פסוק יב
וישלחו. טרם החלו להלחם, שלחו בכל שבטי בנימן, רצה לומר, משפחות בנימין, כי כמו שהשבט קרוי משפחה, כמו כן תקרא משפחה גדולה בשם שבט:
מה הרעה. רצה לומר, מה מאוד גדולה הרעה הזאת:

פסוק יג
ונבערה רעה. נסיר עושה רעה מבין ישראל:

פסוק יד
מן הערים. אשר בנחלת בנימן:

פסוק טו
מהערים. אשר באו מהערים:

התפקדו. בפני עצמן:

פסוק טז
מכל העם הזה. של בני בנימן:

כל זה. כל אלו היו קולעים באבן אל חוט השער, ולא החסיר האבן מלפול עליו עם רוב דקותו:

פסוק יח
בית אל. רצה לומר, לבית האלהים אשר בשילה:

באלהים. באורים ותומים:

מי יעלה. מי מאשר עמנו יעלה למלחמה בראש, אבל לא שאלו אם יצליחו:

פסוק כא
ארצה. הפילו חללים לארץ, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין קא ב) שנענשו על שלא מיחו בפסל מיכה:

פסוק כב
ויתחזק. חזקו את לבבם:

פסוק כג
ויעלו. טרם נגשו למלחמה עלו שילה:

פסוק כה
כל אלה. כל החללים האלה:

פסוק כו
וכל העם. כפל הדבר לתוספת ביאור:

ויעלו עולות ושלמים. עולות לרצות עצמן להי', 'ושלמים', לעשות שלום בינם לאביהם שבשמים:

פסוק כז
ושם ארון וגו'. ולפי שבפעמים הראשונים לא בחנו ולא הצליחו, לא זכר לא הארון ולא הכהן השואל:

פסוק כח
עומד לפניו. עומד לפני הארון ושואל באורים ותומים (שבועות לה ב):
לאמר. מוסב על מלת וישאלו שבמקרא שלפניו:

פסוק ל
כפעם בפעם. בזה האופן שערכו בפעמים הראשונים:

פסוק לא
הנתקו מן העיר. נעתקו מן העיר בצאתם לקראת העם:
במסילות וגו' בשדה. רצה לומר הכום בשדה במקום שמתפרשות המסלות אשר אחת מהן עולה בית אל וכו', בהשדה ההוא הכו שלשים איש, ובאה הכ"ף לאמתת הדבר, וכן (יהושע ג ד), כאלפים אמה במדה:

פסוק לב
ויאמרו וגו'. רצה לומר, ובני בנימן חשבו שהמה נגפים ואינם יכולים לעמוד בפניהם:
ובני ישראל. רצה לומר, אבל האמת היה שבכוונה נסו להעתיקם לגמרי מן העיר אל המסלות, בכדי שיוכל האורב לבוא בתוך העיר:

פסוק לג
קמו ממקומו. לאחר שהעתיקום מן העיר, קמו ממקומו, והפכו פניהם מול בני בנימן, וערכו עמהם מלחמה בבעל תמר:
ואורב. רצה לומר, וגם האורב כבר נמשך ממקומו 'ממערה גבע', כי לא הפכו פניהם עד אחר שראו משאת העשן מן העיר שהעלה האורב, כמו שכתוב בענין:

פסוק לד
ויבאו. האורב שהיו עשרת אלפים, כבר באו מנגד לגבעה:
והמלחמה כבדה. רצה לומר, עם כל זה לחמו שתי המערכות בחוזק ובגבורה:
והם. רצה לומר כי בני בנימן לא ידעו עדיין אשר הרעה נוגעת אליהם וקרובה לבא, כי לא ראו משאת העשן בעת שראוהו ישראל, ולא נמס עדיין לבבם, ולחמו גם הם בגבורה:

פסוק לה
ויגף ה'. רצה לומר, אבל סוף הדבר היה שנגף ה' את בנימן לפני ישראל, ובין הכל השחיתו מהם עשרים וחמשה אלף ומאה איש:

פסוק לו
ויראו וגו'. חזר עתה לספר כל פרטי הדברים, ואמר מתחלה חשבו בני בנימן אשר ישראל נגפו לפניהם, וישראל נתנו לבנימן מקום לטעות, כי בכוונה נסו בכדי שירדפו אחריהם וינתקו מן העיר כי בטחו על האורב שהם ילכדו העיר אחרי הנתקם:

פסוק לז
והאורב החישו. בעודם רודפים, מהרו בני האורב ופשטו על העיר ונמשכו לתוכה והכו אותה:

פסוק לח
והמועד היה. רצה לומר, מאז בעת שלחו את האורב היה להם סימן עם האורב לדעת זמן בואם אל העיר:
הרב להעלותם. רצה לומר, סימן ידיעת הזמן היה, שהם יעלו הרבה עליית עשן מן העיר, על ידי שרפת דברים המרבים עשן:

פסוק לט
ויהפך. רצה לומר, ובעת אשר מהפך איש ישראל לנוס, ובני בנימן התחילו להכותם בחשבם שנגוף הוא כאשר בראשונה:

פסוק מ
והמשאת. בעת נסו ישראל, ובנימין רדפם, אז התחילה המשאת לעלות, ובני ישראל ראוהו מיד, כמו שכתוב למעלה (פסוק לח):
ויפן. וכאשר פנה בנימן אחריו וראה גם הוא אשר עשן העיר עולה השמים:

פסוק מא
ואיש ישראל. רצה לומר, גם ראה אשר איש ישראל נהפך אליו להלחם בו אחר שנס מתחלה, ומזה השכיל לדעת שהם הבעירו את העיר באש, ובערמה נסו מתחלה, ולזה נבהל מאד כי ראה אשר נגעה עליו הרעה וקרובה לבוא:

פסוק מב
אל דרך המדבר. כי לא יכלו לחזור אל הגבעה, מפני האורב:
והמלחמה. עדת המלחמה מישראל השיגוהו ברדפם אחריהם:
ואשר מהערים. רצה לומר, ומי אשר בא מערי בנימן אל דרך המדבר להציל את מי מהם, היו ישראל משחיתים גם אותו בתוך אלו הנלחמים:

פסוק מג
כתרו. סבבו אותו ככתר הזה המסבב את הראש, כמו (תהלים כב יג), אבירי בשן כתרוני:

הרדיפוהו. קראו אלו לאלו, רדפוהו:
מנוחה הדריכוהו. במקום מנוחתו ונחלתו, קראו אלו לאלו, רמסוהו:
עד נכח הגבעה. רצה לומר, רדפום ורמסום עד מול הגבעה ממזרחה:

פסוק מה
ויפנו. פנו מהדרך, ונסו לתוך המדבר 'אל סלע הרמון':
ויעללוהו. בהמסלות הרגו מהנשארים, כעוללות הנלקטים אחר הבציר:
וידביקו. השיגוהו וקרבו אליו עד בואם לגדעום, והכו עוד אלפים איש:

פסוק מו
עשרים וחמשה אלף. ולמעלה אמר (פסוק לה) עוד מאה איש, ולא חש עתה להזכיר רק האלפים:
ביום ההוא. כי בהמלחמות הראשונות, עם שנגפו ישראל, מכל מקום גם מבני בנימן נפלו אז אלף איש, וזה שכתוב למטה (פסוק מז) שלא נשארו מהם רק שש מאות איש, כי בני בנימן היו עשרים וששה אלף מלבד בני הגבעה שבע מאות, ובמלחמה האחרונה נפלו עשרים וחמשה אלף ומאה, ובמלחמות הראשונות נפלו אלף, הרי נשאר שש מאות:

פסוק מז
ויפנו. רצה לומר, הנשארים מהם אשר נמלטו אל סלע הרמון היו 'שש מאות', והמותר הרגו ישראל ברדפם אחריהם במסלות ועד גדעום, כמו שכתוב למעלה:

פסוק מח
שבו. חזרו והלכו לערי בנימן והכום לפי חרב:
מעיר מתם. מכל עיר הכו, האנשים עד בהמה, כל הנמצא בה מן החיות ועופות:
הנמצאות. אשר מצאו לאחר זה שלא הרסו מאז בבואם להכות בהם, חזרו ושרפו בעת מצאם:

פרק כא

פסוק א
נשבע במצפה. מאז נקהלו אל המצפה עד לא נלחמו:
לא יתן בתו. על כי החזיקו ידי עוברי עבירה:

פסוק ב
ויבא העם. אחר כל המעשים האלה:
בית אל. אל בית האלהים אשר בשילה:

פסוק ג
למה ה' וגו'. למה באה על ידינו תקלה כזאת להחסיר מישראל שבט אחד, וכאלו שאלו להורותם מה לעשות להעמיד השבט:

פסוק ד
ויבנו שם מזבח. נוסף על המזבח שעמד במשכן:
ויעלו עלות ושלמים. לרצות עצמן לה' ולעשות שלום בינם לאביהם שבשמים, לתת בלבם עצה נכונה:

פסוק ה
בקהל וגו'. רצה לומר, מי הוא אשר לא עלה 'מכל שבטי ישראל' באסיפת הקהל 'אל ה'', כי השכינה שורה במקום אשר יאספו ישראל שמה (סנהדרין לט ב):
כי השבועה וגו'. ולזה שאלו לעשות ולקיים דבר השבועה:

פסוק ו
וינחמו. רצה לומר, בעבור שנחמו בני ישראל וכו':

פסוק ז
מה נעשה להם. וחוזר ומפרש, לנותרים שלא נהרגו, מה נעשה להמציא להם נשים, ואנחנו הלא נשבענו בה' וכו', ומאין ימצאו נשים:

פסוק ח
ויאמרו. רצה לומר, וזה היה הסבה שהתעוררו ואמרו 'מי אחד' וכו', בכדי לקיים את השבועה להמיתם ולתת מבנותם לבני בנימן לנשים:
והנה לא בא איש. רצה לומר, לא ראו מביאת איש וכו':

פסוק ט
ויתפקד העם. חזרו להשגיח בדבר ולחפש אחר מי מהם ולא מצאו:

פסוק יא
וזה הדבר. רצה לומר, רק זה הדבר תעשו, להחרים כל זכר וכל אשה וכו', אבל לא הבתולות:

פסוק יב
וימצאו וגו' בתולה. הושיבום על פי חבית של יין, בעולה ריחה נודף ולא בתולה, כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (יבמות ס ב):
למשכב זכר. לשכב עמה משכב זכר, ואמר לתוספת ביאור:

פסוק יג
וידברו. מה שאמר בסוף המקרא שקראו להם 'שלום', ולא יהרגום עוד מעתה:

פסוק יד
וישב בנימן. אל העדה:
הנשים אשר חיו. רצה לומר הבתולות אשר החיו מבין הבעולות:
לא מצאו. לא ספקו להם כפי הצורך, כי הבתולות היו ארבע מאות, ובני בנימין נשארו שש מאות (לעיל כ מז):

פסוק טו
נחם לבנימן. נתחרטו על מה שעשו לבנימן:
כי עשה ה'. על ידם עשה ה' פרץ בשבטי ישראל, להיות כמעט חסרים שבט אחד:

פסוק טז
לנותרים. אלו שני המאות הנותרים משש המאות, מה נעשה להמציא להם נשים:
כי נשמדה. כי מבני בנימן נשמדה כל אשה, ומהיכן ישאו נשים:

פסוק יז
ויאמרו. השיבו כל העדה ואמרו, הלא ירושת הפליטה מיבש גלעד, הם הבתולות שהחיו, הלא לבנימן נתנום ולא יהיה אם כן עוד נמחה השבט, כי הם יולידו בנים ובנות:

פסוק יח
ואנחנו. רצה לומר, ואם בעבור חמלת שני המאות איש עצמן, מה נעשה עוד, הלא לא נוכל לתת להם מבנותינו כי כלנו נשבענו וכו':

פסוק יט
ויאמרו. חזרו זקני העדה ואמרו 'הנה חג ה' בשלו', ובמקום ההוא ימצאו נשים, וכאשר אמרו לבני בנימן (לעיל כ כב):
חג ה'. יום שמרבים בו קרבנות לה':
מימים ימימה. קבוע בכל שנה ושנה:
אשר מצפונה וגו'. נתן סימן על המקום (גיטין ז ב) ואמר, שהיא בצפונה של בית אל, ובמזרחה של המסלה העולה מבית אל לשכם ובדרומה של לבונה:

פסוק כ
ויצוו. אל העם לא אמרו באיזה אופן ימצאו, כי פן יודע לאנשי שילה ויהיו נשמרים, אבל לבני בנימן אמרו האופן, וציוום לארוב בכרמי שילה:

פסוק כא
וראיתם. ומן המארב תשקיפו מי היוצא, וכאשר יצאו בנות שילה לחול במחולות, כי כן היה דרכם ביום ההוא:
ויצאתם. אז תצאו מן המארב, וכל איש יחטוף אחת להיות אשתו ותלכו לדרככם:

פסוק כב
אבותם. של הנערות הנחטפות:
לריב אלינו. לעשות עמנו מריבה לעזור להם להוציא הנשים מתחת ידכם במשפט:
ואמרנו. ונאמר להם 'חננו' וחמלו למעננו את בני בנימן מלקחת מהם את הנשים:
כי לא לקחנו וגו' במלחמה. רצה לומר, כי במלחמות יבש גלעד לא לקחנו מהם כל כך נערות עד שיהא בהן די ליתן לכל איש מבני בנימן את אשתו, ומהיכן אם כן ימצאו נשים:
כי לא אתם וגו'. רצה לומר ואם בעבור איסור השבועה, הלא אין כאן חשש איסור שבועה, כי לא אתם נתתם להם מרצונכם כדרך עת נשואין שיהיה עליכם אשם, כי הלא בחזקה לקחו:

פסוק כג
למספרם. לפי מספרם אחת לכל איש:
מן המחללות. מן הנשים המחוללות אשר לקחו בחזקה:
ויבנו את הערים. כי בני ישראל הרסו ושרפו אותם:

פסוק כד
בעת ההיא. אחר שמצאו נשים לבני בנימן:
איש לנחלתו. ולא החזיק מי מהם בנחלת בנימן, כי שש מאות איש אשר נשארו ירשו כל נחלת בנימן:

פסוק כה
בימים ההם אין מלך. רצה לומר עם כי לא היה בימים ההם מלך בישראל וכל אחד עשה הישר בעיניו, מכל מקום לא שלחו יד בנחלת בנימן, כי בעבור אשר נשארו מעט מהרבה מאוד חמלו עליהם והניחו להנשארים את כל הנחלה: